

E-Lending in Digital Libraries, Viewpoints of Iranian Publishers: Challenges and Solutions

Mehdi Alipour-Hafezi

PhD.; Knowledge and Information Science; Assistant Professor;
Department of Knowledge and Information Science; Faculty
of Psychology and Education Sciences; Allameh Tabataba'i
University (ATU); Tehran, Iran meh.hafezi@gmail.com

Iranian Journal of
**Information
Processing and
Management**

Received: 15, Mar. 2016

Accepted: 14, Apr. 2017

Abstract: Now Persian digital resources allocate very little volume in digital libraries. This shows some problems. Therefore, the main objective of this study is to identify e-lending issues in digital libraries from the viewpoints of Iranian electronic publishers. Quantitative approach with analytical survey method was used in this study. 21 electronic publishers were studied by researcher-made questionnaire. In order to analyze data, needed formulas were used for account percentage, median and so on. Microsoft excel spreadsheet application was used to analyze data. Findings showed that e-lending needs different tools, methods and business models. Electronic publishers are young in producing electronic content. Moreover publishers publish most of their resources on CDs and PDF format. But they agree (with about 90 percent) with e-lending by digital libraries if they care copyright. In this way, they need dealers to manage e-lending process and warranty their benefits because of their financial limitations and weakness in applying ICT.

Keywords: Digital Libraries, E-lending, Electronic Interlibrary Loan, Electronic Content, Electronic Publishers, Electronic Publishing

Iranian Research Institute
for Information Science and Technology
(IranDoc)

ISSN 2251-8223

eISSN 2251-8231

Indexed by SCOPUS, ISC, & LISTA

Vol. 34 | No. 1 | pp. 375-410

Autumn 2018

امانت الکترونیکی در کتابخانه‌های دیجیتالی از دیدگاه ناشران الکترونیکی ایران: چالش‌ها و راهکارها

مهدی علیپور حافظی

دکتری علم اطلاعات و دانش‌شناسی؛ استادیار؛

دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی؛

دانشگاه علامه طباطبائی meh.hafezi@gmail.com

مقاله برای اصلاح به مدت ۷ روز نزد پدیدآوران بوده است.

پذیرش: ۱۳۹۶/۰۱/۲۵

دریافت: ۱۳۹۴/۱۲/۲۵

چکیده: امروزه منابع دیجیتالی فارسی حجم ناچیزی از منابع را در کتابخانه‌های دیجیتالی تشکیل می‌دهند. این موضوع نشان از وجود مشکلاتی در این زمینه دارد. بر این اساس، هدف اصلی پژوهش حاضر شناسایی مسائل امانت الکترونیکی در کتابخانه‌های دیجیتالی از دیدگاه ناشران الکترونیکی ایران تعیین شد. در این راستا، در پژوهش حاضر از رویکرد کمی با روش پیمایشی-تحلیلی استفاده شده است. جامعه پژوهش را ۲۱ ناشر الکترونیکی تشکیل می‌دهند. برای گردآوری اطلاعات از پرسشنامه پژوهشگر ساخته‌ای استفاده شد که مبتنی بر یافته‌های پژوهش در پیشینه پژوهش است. جهت تجزیه و تحلیل اطلاعات از فرمول‌های لازم برای کسب درصد، میانگین و سایر موارد با استفاده از قابلیت‌های نرم‌افزار «اکسل ماکروسافت» استفاده شد. یافته‌های پژوهش نشان داد که امانت الکترونیکی نیازمند ابزارها، روش‌ها و مدل‌های کسب‌وکار متعددی است. ناشران الکترونیکی کشور در زمینه تولید محتوای الکترونیکی همچنان نوپا هستند و تولیدات الکترونیکی معدودی دارند. همچنین ناشران، آثار الکترونیکی خود را در اکثر موارد با استفاده از لوح فشرده و با فرمت‌هایی مانند پی‌دی‌اف منتشر می‌کنند. با وجود این، در صورت آگاه‌سازی، در اکثر موارد (حدود ۹۰ درصد) موافق بهره‌گیری از آثار الکترونیکی در سرویس امانت الکترونیکی، به شرط مراعات کپی‌رایت هستند. در این راستا ناشران به جهت ضعف در سرمایه‌گذاری و توانایی محدود در بهره‌گیری از فناوری‌های اطلاعاتی نیازمند واسطه‌هایی هستند که سود آن‌ها را تضمین و فرایند امانت الکترونیکی را مدیریت نمایند.

کلیدواژه‌ها: کتابخانه‌های دیجیتالی، امانت الکترونیکی، امانت بین کتابخانه‌های الکترونیکی، محتوای الکترونیکی، ناشران الکترونیک، نشر الکترونیکی

فصلنامه | علمی پژوهشی
پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران
(ایرانداک)

شاپا (چاپی) ۲۲۵۱-۸۲۲۳

شاپا (الکترونیکی) ۲۲۵۱-۸۲۳۱

نمایه در SCOPUS، و ISC، LISTA

ijpm.irandoc.ac.ir

دوره ۳۴ | شماره ۱ | صص ۳۷۵-۴۱۰

پاییز ۱۳۹۷

۱. مقدمه

کتابخانه‌های دیجیتال دارای منابع دیجیتالی هستند که یا به صورت دیجیتالی زاده شده‌اند یا از قالب آنالوگ به قالب دیجیتالی تبدیل شده‌اند. مطالعه اولیه در زمینه حجم منابع اطلاعاتی فارسی در کتابخانه‌های دیجیتالی نشان از وجود تعداد ناچیزی از آثار منتشر شده به زبان فارسی در قالب دیجیتال است و بیشتر منابع اطلاعاتی موجود به زبان انگلیسی هستند که در بیشتر موارد فاقد مجوزهای حقوقی لازم هستند (علیپور حافظی ۱۳۹۰). از طرفی، یکی از ویژگی‌های خاص کتابخانه‌ها ارائه خدمات امانت منابع اطلاعاتی به کاربران است. این خدمت را امروزه کتابخانه‌های دیجیتالی نیز ارائه می‌دهند (Armstrong, Edwards, and Lonsdale 2002). با توجه به تنوع در منابع دیجیتالی در کتابخانه‌ها، یکی از منابعی که امکان امانت برای آن‌ها وجود دارد، کتاب‌های الکترونیکی هستند. از طرفی، کتاب‌های الکترونیکی دارای تنوع زیادی در محتوای خود هستند که شامل متن، عکس، صوت، فیلم و به طور کلی، چند رسانه‌ای‌ها هستند. با توجه به انتشار این آثار توسط ناشران الکترونیکی، نیاز به درک تفکر و دیدگاه آن‌ها در زمینه امانت الکترونیکی منابع منتشر شده ضرورت دارد.

امانت الکترونیکی به تمام فعالیت‌هایی گفته می‌شود که امکان دسترسی به منابع دیجیتالی را در محیط شبکه وب به صورت پیوسته و ناپیوسته^۱ برای کاربران فراهم می‌کند (Zhu and Shen 2013). بنابراین، چهار عنصر اصلی، شامل تولیدکننده منبع اطلاعاتی، ناشر، کتابخانه و کاربر نهایی در این موضوع نقش دارند. بر این اساس، در امانت الکترونیکی باید توجه جدی به خواسته‌ها و توقعات هر چهار عنصر مذکور داشت. مطالعه منابع پژوهشی نشان داد که اکثر پژوهش‌ها در این زمینه از منظر کتابداران و کاربران انجام گرفته‌اند و به دیدگاه ناشران در این زمینه نگاهی نشده است که منتشرکنندگان منابع و نیز در اکثر موارد، توزیع‌کنندگان الکترونیکی آثار منتشر شده هستند (Hockey 2012). مسئله اساسی در این میان تلاقی و تضاد منافع و خواسته‌های این چهار عنصر است که مسائل عدیده‌ای را به وجود می‌آورد. ویژگی‌های خاص منابع دیجیتالی (از جمله تکثیر آسان و ارزان) و دسترسی پذیری آن‌ها از طریق کتابخانه‌های دیجیتالی مسائلی را به وجود آورده است که توجه نکردن به آن‌ها باعث ایجاد مشکلاتی در منافع هر یک از طرفین درگیر در

 1. online and offline

این مسئله می‌شود. از طرفی، کتابخانه‌ها در آغاز حرکت به سمت دیجیتالی شدن مرتکب اعمالی شدند که باعث ضرر مالی به ناشران شد. به‌عنوان نمونه، می‌توان به اقدامات برخی از کتابخانه‌ها در دیجیتالی کردن منابع آنالوگ خود و ارائه دسترسی به فایل آن‌ها در قالب فایل‌های دیجیتالی به کاربران اشاره کرد. این در حالی بود که همین امر باعث شد فروش ناشران از منابع منتشرشده خود با ضرر همراه باشد. باز همین امر باعث شد تا ناشران در مقابل کتابخانه‌ها جبهه گرفته و همواره به‌عنوان تهدید به آن‌ها نگاه کنند. با توجه به این پیشینه فکری، ناشران رویکردهای متفاوت و متعددی در قبال موضوع انتقال منابع به کتابخانه‌ها و امانت آن‌ها به کاربران دارند. از این رو، پژوهشی لازم است تا دیدگاه ناشران الکترونیکی در زمینه امانت الکترونیکی در کتابخانه‌های دیجیتالی شناسایی شود تا بر اساس آن راهکارهای لازم به اجرا در آیند تا مسائل موجود در این زمینه مرتفع گردند. از این رو، پژوهش حاضر با هدف شناسایی مسائل امانت کتاب الکترونیکی در کتابخانه‌های دیجیتال از دیدگاه ناشران الکترونیکی ایران طراحی شد. در این راستا و با توجه به مطالعات صورت گرفته در این زمینه، پرسش‌های اساسی زیر جهت وصول به هدف اصلی مذکور ترسیم شدند:

۱. از نظر ناشران الکترونیکی ایران چه مسائلی در امانت الکترونیکی در کتابخانه‌های دیجیتال وجود دارند؟
 - ◇ ناشران الکترونیکی ایران تا چه حد به سمت انتشار محتوای الکترونیکی حرکت کرده‌اند؟
 - ◇ ناشران الکترونیکی ایران از چه فناوری‌هایی برای تولید محتوای الکترونیکی استفاده می‌کنند؟
 - ◇ ناشران الکترونیکی ایران در زمینه امانت الکترونیکی در کتابخانه‌های دیجیتال چه دیدگاهی دارند؟
۲. برای رفع مسائل امانت الکترونیکی در کتابخانه‌های دیجیتال ایران بر مبنای مسائل طرح‌شده از طرف ناشران الکترونیکی چه راهکارهایی وجود دارد؟

۱. تجربه پژوهشگر در فعالیت در کتابخانه دیجیتال پژوهشگاه فضای مجازی و مدیریت پروژه کتابخانه دیجیتال سازمان انرژی اتمی نشانگر این موضوع است.

۲. پیشینه پژوهش

مطالعه پژوهش‌ها در زمینه امانت الکترونیکی در این پژوهش^۱ نشان داد که در مجموع ۳۱ عنوان پژوهش (در داخل ۱۰ و در خارج از کشور ۲۱) انجام گرفته است. از مجموع پژوهش‌های داخلی تنها ۱ عنوان پژوهش نسبتاً مرتبط (عالی‌پور ۱۳۹۳) شناسایی شد که به مطالعه قابلیت‌های سیستم‌های امانت الکترونیکی در کتابخانه‌ها و پیشنهاد قابلیت‌های مهم این سیستم‌ها پرداخته است. این موضوع نشانگر آن است که هنوز امانت الکترونیکی در داخل کشور در قالب پژوهش مطرح نشده و به‌طور جدی به آن پرداخته نشده است. در مقابل، موضوع امانت الکترونیکی در خارج از کشور به‌ویژه در کشورهایمانند آمریکا و انگلستان بیشتر در قالب پژوهش مورد توجه قرار گرفته است. از بین پژوهش‌های بررسی‌شده، معهود پژوهش‌هایی هستند که دقیقاً به موضوع امانت الکترونیکی در کتابخانه‌های دیجیتالی پرداخته باشند. به‌طور کلی، می‌توان پژوهش‌ها در زمینه امانت الکترونیکی را در چهار محور اصلی زیر و به تعداد مشخص شده در مقابل آن‌ها دسته‌بندی کرد (جدول ۱):^۲

- ◇ دیدگاه‌های سه گروه مرتبط با کتاب الکترونیکی (ناشر، استفاده‌کننده، کتابدار) (۱۵ عنوان که ۷ مورد در داخل کشور انجام گرفته است)؛
- ◇ مدل‌های کسب‌وکار (۶ عنوان که ۱ مورد در داخل کشور انجام گرفته است)؛
- ◇ وضعیت کتاب الکترونیکی در کتابخانه‌ها و مسائل حقوقی مترتب بر آن (۷ عنوان که ۱ مورد در داخل کشور انجام گرفته است)؛
- ◇ امانت الکترونیکی و امانت بین کتابخانه‌ای (۶ عنوان که ۱ مورد در داخل کشور انجام گرفته است).

۱. مطالعه در این زمینه در بهار ۱۳۹۴ انجام گرفته است.

۲. مجموع پژوهش‌های ذکرشده در این ۴ دسته تعداد ۳۴ پژوهش است. این تعداد به‌علت پوشش چندحوزه‌ای برخی از پژوهش‌ها بیش از مجموع پژوهش‌های مطالعه‌شده در این پژوهش (۳۱ عنوان) است. این موضوع به‌وضوح در جدول ۱، نشان داده شده است.

جدول ۱. وضعیت پژوهش‌ها در زمینه امانت الکترونیکی

پژوهشگران	یافته‌ها	بافت	مسئله مورد مطالعه	محور اصلی
فهیمی فر و غائبی (۱۳۸۷)	ویژگی‌ها: قابلیت‌های چندرسانه‌ای، اشغال فضای کم، آسانی انتخاب، امانت کتاب به صورت همزمان؛ محدودیت‌ها: مشکلات سخت‌افزاری و نرم‌افزاری، نبود فهرست همگانی، پایین بودن سطح آشنایی کاربران، نفوذگرهای موجود و عواملی نظیر خستگی چشم هنگام مطالعه	کتابخانه‌های مرکزی دانشگاه‌های شهر تهران	دیدگاه متخصصان علم اطلاعات	دیدگاه‌های سه گروه مرتبط با کتاب الکترونیکی (ناشر، استفاده‌کننده، کتابدار)
Lonsdale, and Armstrong. (2010)	کتابخانه‌ها از ابزارهای متعدد پیشرفته‌ای استفاده می‌کنند، اما این ابزارها هنوز آن‌ها را به هدف خود نرسانده‌اند. همچنین، کتابخانه‌ها هنوز راهبردی رسمی برای منابع الکترونیکی خود ندارند.	انگلستان	ارتقای کتاب‌های الکترونیکی	
Vasileiou, Rowley and Hartley (2012)	ذی‌نفعان کلیدی حوزه کتاب الکترونیک شامل فروشندگان کتاب الکترونیکی، کتابخانه‌های دانشگاهی، و کاربران نقشی محوری در آینده استفاده از کتاب الکترونیکی در کتابخانه‌های دانشگاهی خواهند داشت.	انگلستان	آینده کتاب الکترونیکی در کتابخانه‌های دانشگاهی	
بیرانوند (۱۳۹۱)	داشتن محتوای مناسب‌ترین امتیاز را در انتخاب کتاب دارد.	کتابخانه‌های عمومی استان فارس	دیدگاه کتابداران در کاربرد کتاب‌های الکترونیکی ویژه کودکان	
Percy (۲۰۱۳)	سفارش کتاب الکترونیکی مفید است و کتابداران فکر می‌کنند افزایش کتاب‌های الکترونیکی برای کتابخانه خوب است	کتابخانه‌های عمومی نیوزیلند	کتاب‌های الکترونیکی	
غائبی، تاجداران و فهیمی فر (۱۳۹۰)	ملاک‌های توزیع، دارا بودن صفحات محتوای مشابه، برقراری پیوند، هزینه، قابلیت خوانایی متن، دسترس‌پذیری، و آسانی مرور و پویش از جمله مهم‌ترین ملاک‌ها در میان ۱۵ ملاک مورد بررسی	دانشگاه الزهرا	سنجش معیارهای ارزیابی	
عبداللهی (۱۳۹۰)	از نقاط ضعف کتاب‌های الکترونیکی حاصل شده در این پژوهش می‌توان به خستگی چشم هنگام استفاده از کتاب‌های الکترونیکی، نیاز به تجهیزات مناسب برای استفاده از این گونه کتاب‌ها، تمرکز نداشتن در هنگام مطالعه اشاره کرد.	دانشگاه آزاد اسلامی، علوم و تحقیقات تهران	ارزیابی کتاب الکترونیکی	

پژوهشگران	یافته‌ها	بافت	مسئله مورد مطالعه	محور اصلی
نثری و همکاران (۱۳۹۲)	دانشجویان معتقدند میزان یادگیری و نگرش آن‌ها از طریق کتاب الکترونیکی افزایش می‌یابد.	دانشگاه علامه طباطبائی	تأثیر طراحی و تولید کتاب درسی الکترونیکی بر یادگیری و نگرش دانشجویان به مطالعه	
نثری و رضائی (۱۳۹۲)	برتری میزان یادگیری و نگرش دانشجویان از طریق کتاب الکترونیکی	نظام آموزشی ایران	نقش و جایگاه کتاب‌های درسی الکترونیکی در نظام آموزشی ایران	
Foasberg (2011)	استفاده از کتاب الکترونیکی به عنوان سرگرمی، بالابودن قیمت کتاب‌خوان‌ها	دانشجویان	پذیرش کتاب‌خوان‌های الکترونیکی	
Jamali, Nicholas, and Rowlands (2009)	همراهی دسترسی پیوسته با جست‌وجوی پذیری از جمله نقاط مثبت کتاب الکترونیکی است	دانشجویان و اعضای هیئت علمی انگلستان	کتاب‌های الکترونیکی علمی	
Woody, Daniel, and Baker (2010)	ارتباط مشخصی بین تعداد کتاب‌های الکترونیکی مطالعه شده و تمایل به استفاده از آن‌ها وجود ندارد؛ علی‌رغم توانایی در دسترسی آسان به محتوا از طریق کتاب الکترونیکی با استفاده از پیوندهای فرامتنی و سایر قابلیت‌ها، دانشجویان همچنان علاقه‌مند به استفاده از کتاب‌های چاپی هستند	آمریکا	کتاب‌های الکترونیکی درسی	
Lai, and Chang (2011)	سازگاری، سادگی استفاده، و غنای رسانه در پذیرش کتاب‌خوان‌ها مؤثرند	تایوان	کتاب‌خوان‌های الکترونیکی	
Wu and Chen (2011)	دانشجویان ترجیح می‌دهند کتابخانه‌های دانشگاهی ویرایش‌های چاپی و الکترونیکی را تهیه کنند و دانشجویان هر رشته رفتارهای متفاوتی در استفاده از کتاب‌های الکترونیکی نشان می‌دهند.	تایوان	کتاب‌های الکترونیکی	

موضوع اصلی	مسئله مورد مطالعه	بافت	یافته‌ها	پژوهشگران
	پذیرش کتاب‌های الکترونیکی	دانشجویان پردیس کشاورزی و منابع طبیعی دانشگاه تهران	مؤثرترین عوامل در تصمیم به استفاده از کتاب‌های الکترونیکی: رضایت فردی، نگرش منوری فرد، نسبت به نوآوری و درک از مفید بودن فناوری	محمدی، منوری فرد، صالحی (۱۳۹۰)
مدل‌های کسب و کار	قیمت‌گذاری کتاب الکترونیکی	انگلستان	عوامل اقتصادی، فناوریانه، مجوزها و مدیریت از جمله عوامل تأثیرگذار بر مدل‌های قیمت‌گذاری هستند.	Oppenheim, Hardy, and Rubbert (2001)
	قیمت‌گذاری کتاب الکترونیکی	انگلستان	بهره‌برداری از مدل پیشنهادی «پروژه پلیکان»	Hardy, Oppenheim, and Rubbert (2002)
	امانت بین کتابخانه‌ای	بدون بافت	مدل‌های قیمت‌گذاری خرید کوتاه‌مدت، خرید مبتنی بر تقاضا، چاپ مبتنی بر تقاضا، و خرید کنسرسیومی پیشنهاد شده است.	Wicht (2011)
	امانت کتاب الکترونیکی	کشورهای پیشرفته	نمونه‌هایی از طرح‌های اجرا شده توسط ناشران در هر کشور معرفی شده‌اند	Thomson (2014)
	امانت کتاب الکترونیکی	«کتابخانه گلف»	کتاب‌های الکترونیکی از طریق کتاب‌خوان‌های متعددی ارائه می‌شوند؛ کاربردپذیری یکی از مهم‌ترین عوامل در درک و رضایت کاربران از کتاب الکترونیکی است.	Ebook Strategy Working Group (2014)
	مدل مفهومی تولید کتاب درسی الکترونیکی	بدون بافت	اجزای اصلی مدل پیشنهادی عبارت‌اند از: موضوع مناسب، انتخاب درس، ذی‌نفعان، نیازسنجی شامل ویژگی‌های مطلوب کتاب درسی دانشگاهی چاپی و ویژگی‌های مطلوب کتاب درسی الکترونیکی، اشاعه و بازاریابی، گروه تخصصی مشاور، مجلات هسته و نویسندگان هسته، مسائل اقتصادی نشر از جمله مسائل فروش و بهای تمام‌شده	فهیمی فر (۱۳۹۳)

پژوهشگران	یافته‌ها	بافت	مسئله مورد مطالعه	محور اصلی
فهمی فر (۱۳۸۷)	دانشگاه علم و صنعت بالاترین امتیاز را در زمینه فراهم آوری و بالاترین امتیاز را دانشگاه شهید بهشتی در زمینه تنوع کتاب‌های الکترونیکی کسب کردند.	کتابخانه‌های دانشگاهی شهر تهران	وضعیت کتاب الکترونیکی در کتابخانه‌ها	وضعیت کتاب الکترونیکی در کتابخانه‌ها و مسائل حقوقی مترتب بر آن
Muller (2012)	مطابقت کاملی بین امانت کتاب‌های الکترونیکی با قوانین کپی‌رایت وجود ندارد.	نظام‌های حقوق مؤلف آلمان، آمریکا، و کانادا	جنبه‌های حقوقی کتاب‌های الکترونیکی و امانت بین کتابخانه‌ای	
Foasberg (2011)	استفاده از کتاب الکترونیکی به عنوان سرگرمی، بالا بودن قیمت کتاب‌خوان‌ها.	دانشجویان	پذیرش کتاب‌خوان‌های الکترونیکی	
Zickuhr et al. (2012)	بخش اعظمی از آمریکائیان نمی‌دانند که چنین سرویسی توسط کتابخانه‌ها ارائه می‌شود.	کتابخانه‌های آمریکا	کتابخانه‌ها، کاربران و کتاب‌های الکترونیکی	
O'Malley (2011)	شناسایی چالش‌های کتابخانه‌ها مانند فرمت‌بندی فایل‌ها و برقراری ارتباط بین وبسایت‌ها، نبود محتوای ایرلندی در پایگاه فروشندگان کتاب الکترونیکی	ایرلند	کتاب‌های الکترونیکی	
Hockey (2012)	مزایای اصلی کتاب الکترونیکی: قابلیت حمل و ذخیره‌سازی؛ معایب اصلی: هزینه و از دست دادن قابلیت لمس؛ چالش اصلی نبود محتوای انگلستان.	کتابخانه‌های عمومی همپشایر انگلستان	کتاب‌های الکترونیکی	
Walters (2013)	کتابخانه‌های دانشگاهی با چالش‌های مهمی مانند نبود یکدستی در مجوزها، محدودیت دسترسی، و انتظارات کتابداران روبه‌رو هستند؛ بسیاری از کتاب‌های الکترونیکی دانشگاهی سه تا هجده ماه پس از چاپ نسخه‌های چاپی مربوط منتشر می‌شوند.	کتابخانه‌های دانشگاهی ایالات متحده و انگلستان	کتاب‌های الکترونیکی	
عالی پور (۱۳۹۳)	هنوز خاتمه نیافته است.	بدون بافت	سامانه‌های امانت کتاب‌های الکترونیکی	امانت الکترونیکی و امانت بین کتابخانه‌ای
Woods and Ireland (2008)	کتابخانه‌های مورد بررسی در جست‌وجوی کتاب الکترونیکی در دسترس بودند.	بدون بافت	امانت کتاب الکترونیکی	

پژوهشگران	یافته‌ها	بافت	مسئله مورد مطالعه	محور اصلی
Zickuhr et al. (2012)	بخش اعظمی از آمریکائیان نمی‌دانند که چنین سرویسی توسط کتابخانه‌ها ارائه می‌شود.	کتابخانه‌های آمریکا	کتابخانه‌ها، کاربران و کتاب‌های الکترونیکی	
Zhu and Shen (2013)	امانت بین کتابخانه‌های کتاب‌های الکترونیکی، به‌ویژه در مقایسه با امانت بین کتابخانه‌های مجلات الکترونیکی هنوز به فعلیتی متداول در بین کتابخانه‌های دانشگاهی آمریکا تبدیل نشده است.	کتابخانه‌های دانشگاهی آمریکا	امانت بین کتابخانه‌های الکترونیکی	
ژو و مورنو (۲۰۱۴)	هنوز امانت بین کتابخانه‌های کتاب الکترونیکی در کتابخانه‌ها رایج نشده است.	کتابخانه ملی استرالیا	امانت کتاب الکترونیکی	
Ebook Strategy Working Group (2014)	کتاب‌های الکترونیکی از طریق کتاب‌خوان‌های متعددی ارائه می‌شوند؛ کاربردپذیری یکی از مهم‌ترین عوامل در درک و رضایت کاربران از کتاب الکترونیکی است.	کتابخانه گلف	امانت کتاب الکترونیکی	

مطالعه محتوای پژوهش‌ها نشان داد که مرتبط‌ترین حوزه، که به نوعی هسته اصلی موضوع امانت الکترونیکی است، پرداختن به مسائل حقوقی کتاب الکترونیکی و نیز وضعیت بهره‌گیری از آن است که در مجموع تنها ۳۳ درصد از منابع مستقیماً یا تا حدودی به این دو موضوع در کنار موضوع‌های دیگر پرداخته‌اند. این امر نشان می‌دهد که همچنان موضوع اصلی پژوهش‌ها دیدگاه‌سنجی در حوزه کتاب الکترونیکی (با ۱۵ عنوان پژوهش) است و کمتر به امانت الکترونیکی پرداخته شده است. بنابراین، پرداختن به دو موضوع اخیر و نیز کسب و کار ناشران در قبال کتابخانه‌ها و ارائه آثار از جمله محورهایی هستند که احتمالاً در آینده بیشتر مورد توجه پژوهشگران قرار خواهند گرفت و همچنان شکاف پژوهشی در این محورها و زیرمجموعه‌های آن‌ها وجود دارد. میزان توجه به این موضوع‌ها در پژوهش‌های داخلی (تنها یک مورد در هر یک از سه محور ذکر شده) نیز نشان می‌دهد که موضوع امانت الکترونیکی هنوز تبدیل به حوزه پژوهشی در داخل کشور نشده است. این موضوع می‌تواند نشانگر این باشد که هنوز کتابخانه دیجیتال در کشور جوان و در حال رشد است و هنوز دغدغه پرداختن به امانت الکترونیکی تبدیل به مسئله برای این کتابخانه‌ها نشده است.

به‌طور کلی، مطالعه آثار پژوهشی منتشرشده در زمینه امانت الکترونیکی نشان می‌دهد که این حوزه همچنان جوان و در حال رشد است. در آینده نزدیک شاهد افزایش پژوهش‌ها در زمینه بهره‌گیری از امانت الکترونیکی در کتابخانه‌های دیجیتالی و نیز در حوزه پایگاه‌های اطلاعاتی بزرگ خواهیم بود. بدیهی است نتیجه چنین پژوهش‌هایی ارائه راهبردها و راهکارهایی برای بهره‌گیری از نتایج این پژوهش‌ها در عمل خواهد بود. بنابراین، محصولات کتابخانه دیجیتالی به‌عنوان یکی از محورهای کاربرد، بیشترین بهره را از این راهکارها خواهند برد. در این راستا، مدل‌های کسب‌وکار مناسب و کاربردی نیز حاصل خواهند شد که تسهیل‌کننده روابط بین ناشران، کتابخانه‌ها و کاربران این کتابخانه‌ها خواهد بود. بر این اساس، برخی از پژوهش‌های کاربردی نیز به حوزه مدل‌های کسب‌وکار بهینه بین سه عنصر اصلی ناشر، کتابخانه و کاربران اختصاص خواهند یافت. در نتیجه این فعالیت‌ها و افزایش اعتماد ناشران به این فضا و مهیاشدن راهبردها و راهکارهای امانت الکترونیکی در آینده شاهد حضور فعالانه ناشران در نشر الکترونیکی و تعامل بهینه آن‌ها با کتابخانه‌های دیجیتالی خواهیم بود. محصول نهایی تمامی این فعالیت‌ها نیز ارتقای کمی و کیفی منابع دیجیتال کتابخانه‌ها و به تبع آن، رونق کتابخانه‌های دیجیتالی و افزایش بهره‌گیری کاربران از آن‌ها خواهد بود.

۳. روش پژوهش

چون پژوهش حاضر به دنبال بهره‌گیری از دیدگاه ناشران الکترونیکی در زمینه ارائه منابع الکترونیکی منتشرشده در فضای کتابخانه‌های دیجیتالی است، روش آن از نوع کاربردی است. در این راستا، با توجه به گستردگی جامعه پژوهش و تلاش بر پوشش تمام ناشران الکترونیک، رویکرد مورد توجه پژوهش حاضر کمی در نظر گرفته شد. در راستای انجام پژوهش، روش مورد استفاده پیمایشی و به‌علت انجام تحلیل‌های مورد نیاز بر داده‌های گردآوری‌شده در راستای شناسایی راهبردهای مورد نیاز، پیمایش انجام گرفته در این پژوهش از نوع تحلیلی است. برای گردآوری دیدگاه ناشران الکترونیکی در مورد امانت آثار منتشره در قالب الکترونیک از پرسشنامه پژوهشگر ساخته استفاده شد.

مبنای اصلی تولید پرسشنامه در این پژوهش ابتدا پرسش‌های اساسی تعیین‌شده در پژوهش بود. پرسشنامه تهیه‌شده شامل ۲۱ پرسش بود. بخش اول پرسش‌ها در حوزه پرسش اساسی دوم «از نظر ناشران الکترونیکی ایران چه مسائلی در امانت الکترونیکی آثار

در کتابخانه‌های دیجیتالی وجود دارند؟»، شامل ۲۰ پرسش است. پرسش‌های مذکور به ترتیب، مرتبط با زیرپرسش اساسی دوم پژوهش به شرح زیر هستند: شش پرسش نخست مرتبط با زیرپرسش اساسی «ناشران الکترونیک ایران تا چه حد به سمت انتشار محتوای الکترونیکی حرکت کرده‌اند؟»؛ پرسش‌های ۶ تا ۱۵ (شامل ۹ پرسش) در حوزه زیرپرسش اساسی دوم پژوهش با محوریت «ناشران الکترونیکی ایران از چه فناوری‌هایی برای تولید محتوای الکترونیکی استفاده می‌کنند؟» و پرسش‌های بعدی، از پرسش شماره ۱۶ تا ۲۰ نیز (۵ پرسش) به محورهای مختلف مورد نظر در زیرپرسش اساسی سوم پژوهش با عنوان «ناشران الکترونیکی ایران در زمینه امانت الکترونیکی توسط کتابخانه‌های دیجیتالی چه دیدگاهی دارند؟» پرداخته است. در انتها نیز پرسشی به صورت عمومی از ناشران خواسته است تا دیدگاه عمومی خود را در مورد امانت الکترونیکی محتوای الکترونیکی توسط کتابخانه‌های دیجیتالی بیان کنند. برای تحلیل یافته‌های این پرسش تنها اقدام به دریافت و گزارش پاسخ‌های ناشران الکترونیکی در بخش مربوطه شده است.

با توجه به محوریت تخصصی پرسشنامه و احتمال این که ناشران ممکن بود با پرسش‌های مطرح شده در پرسشنامه آشنایی نداشته باشند، دو تدبیر به شرح زیر مورد توجه قرار گرفت:

◇ در مقدمه پرسشنامه تعریفی از محتوای الکترونیکی که شامل محتوای الکترونیکی منتشر شده توسط ناشران است، به شرح زیر ارائه شد: «منظور از محتوای الکترونیک در این پژوهش هر محتوایی شامل متن، صوت، تصویر، ویدئو و غیره است که به صورت الکترونیکی منتشر شده باشد و بتوان با استفاده از رسانه‌های دیجیتالی دارای نمایشگر مورد استفاده قرار داد.»

◇ پرسشنامه با حضور پژوهشگر در اکثر موارد تکمیل شد و توضیحات مورد نیاز به همراه مثال‌هایی ارائه شدند تا پاسخ‌ها تا حد امکان درست باشند. در موارد معدود پرسشنامه‌ها با همراهی پژوهشگر به صورت تلفنی یا الکترونیکی با ناشران تکمیل شد تا در صورت دوری مسافت، تعامل مستقیم پژوهشگر با ناشران حفظ شده باشد و از خطا در پاسخگویی تا حد امکان پیشگیری شود.

به‌منظور سنجش روایی پرسشنامه به لحاظ ساختاری و محتوایی، پرسشنامه مذکور در اختیار ۷ نفر از متخصصان حوزه علوم اطلاعات و دانش‌شناسی قرار گرفت که حداقل آشنایی مناسبی با حوزه نشر الکترونیک و به‌ویژه کتاب الکترونیکی داشتند. پس از دریافت

نظر متخصصان در مورد محتوا و ساختار پرسشنامه، اصلاحات مورد نیاز در پرسشنامه انجام گرفت. با توجه به محدود بودن تعداد جامعه مورد مطالعه و نبود جامعه مخاطبان با ویژگی مشابه جامعه مورد مطالعه و نیز توصیفی بودن دیدگاه‌ها در این پژوهش نسبت به سنجش پایایی ابزار گردآوری اطلاعات اقدام نشد. برای شناسایی جامعه پژوهش اقدام به شناسایی فهرست‌های موجود نشر الکترونیک شد و پس از پالایش فهرست‌های موجود^۱ در نهایت، تعداد جامعه پژوهش مورد مطالعه به ۲۱ ناشر الکترونیک محدود شد. به دلیل ماهیت کمی داده‌های این پژوهش از روش‌های کمی برای تحلیل داده‌ها استفاده شد. در راستای تجزیه و تحلیل داده‌های آماری مذکور از عملیات‌هایی مانند کسب درصد آمار کسب شده، شناسایی میانگین برخی از داده‌ها، ارائه نمودارهایی از وضعیت داده‌های حاصل از پژوهش، و نظایر این‌ها استفاده شد. برای این منظور از قابلیت تدوین جداول آماری و نمودارهای ستونی، خطی و سایر موارد مورد نیاز از نرم‌افزار «اکسل» استفاده شد. برای پاسخ به پرسش اساسی سوم پژوهش و ارائه راهکارهای پیشنهادی، پژوهشگر اقدام به تحلیل یافته‌ها کرده و راهکارهایی را به صورت پیشنهادی برای بهبود وضعیت حضور منابع الکترونیکی فارسی در کتابخانه‌های دیجیتال ارائه کرده است.

۴. یافته‌های پژوهش

یافته‌ها در رابطه با حوزه مکانی فعالیت ناشران نشان داد که بجز دو ناشر الکترونیک در شهر «قم» و یک ناشر که در شهر «کرج» اقامت دارند، سایر ناشران (حدود ۸۶ درصد) مقیم شهر «تهران» هستند. همچنین، حدود ۸۱ درصد از ناشران نیز به صورت خصوصی اداره می‌شوند. از نظر حوزه موضوعی فعالیت نیز ناشران الکترونیک ایران بیشتر در حوزه انتشار منابع آموزشی، به ویژه آموزش زبان انگلیسی (حدود ۴۳ درصد) فعالیت می‌کنند و تنها درصد معدودی از نشر الکترونیکی (۱۱ درصد) در حوزه موضوع‌های مذهبی منتشر می‌شوند. سایر منابع در حوزه‌های عمومی و علمی هستند.

مطالعه آغاز فعالیت ناشران و پیش‌بینی‌هایی این حوزه (نمودار ۱) نشان داد که

۱. با توجه به این که فهرست‌های موجود دقیق نبودند و در آن‌ها موارد بسیار زیادی وجود داشتند که در عمل ناشر الکترونیکی نبودند، لذا سعی شد تا با تماس با تک‌تک آن‌ها اقدام به شناسایی ناشران الکترونیکی شود. به علت محدودیت فضا در مقاله توضیح کامل در این زمینه و نحوه انجام پالایش ذکر نشده است. برای کسب اطلاعات بیشتر بهتر است به گزارش طرح پژوهشی مراجعه شود.

محدوده سال‌های ۱۳۸۵-۱۳۸۹ شاهد حضور ناشران زیاد در محیط نشر الکترونیک هستیم. همچنین با روند موجود حرکت به سمت نشر الکترونیک، شاهد روند نزولی استقبال ناشران از فضای نشر الکترونیک هستیم.

نمودار ۱. نمودار روند آغاز به فعالیت ناشران الکترونیکی

یافته‌ها از منظر تعداد عناوین منتشر شده توسط ناشران الکترونیکی بر حسب دوره زمانی و پیش‌بینی رشد آن در نمودار ۲، نشان داده شده است.

نمودار ۲. تعداد عناوین منتشر شده به صورت الکترونیکی بر حسب دوره زمانی و پیش‌بینی رشد آن

یافته‌های ارائه‌شده در نمودار ۲، نشانگر این است که روند استقبال ناشران از نشر الکترونیکی رو به رشد است و این می‌تواند به دلیل حذف برخی از موانعی باشد که «وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی» در سال‌های اخیر در این حوزه انجام داده است. یافته‌ها در زمینه شیوه‌های انتشار منابع الکترونیکی نشانگر آن است که اکثر ناشران (۹۵ درصد) ارائه آثار خود از طریق لوح فشرده را مسیری مناسب و کم‌خطر می‌دانند. سایر روش‌ها کمتر مورد توجه قرار گرفته‌اند. همچنین، ناشران از روش دسترسی از طریق وب (قابل دانلود) بیشتر برای به‌روزرسانی منابع و ارائه مواد کمکی و همراه منابع استفاده می‌کنند و بابت این موضوع انتظار دریافت هزینه از طرف مشتریان ندارند. روش ارائه فایل دیجیتال از طریق درگاه واسط نیز تنها با ۵ درصد استفاده روشی است که کمترین اقبال را بین ناشران یافته است.

در زمینه مدل‌های عرضه و تحویل محتوای الکترونیکی توسط ناشران، یافته‌ها حاکی از آن است که پراستفاده‌ترین مدل در این زمینه استفاده از قیمت‌گذاری واحد برای آثار الکترونیکی جهت فروش است. سایر روش‌ها کمتر مورد استفاده قرار گرفته‌اند. از جمله این روش‌ها می‌توان به مدل‌های دسترسی با هزینه اشتراک و هزینه اشتراک در سایت و امکان دانلود فایل با حدود ۱۰ درصد (۲ مورد) اشاره کرد. میزان بهره‌گیری از هر یک از مدل‌ها در جدول ۲، ارائه شده است.

جدول ۲. میزان بهره‌گیری از مدل‌های عرضه محتوای الکترونیکی توسط ناشران الکترونیکی

مدل‌های عرضه محتوای الکترونیکی	تعداد	درصد	زیر ۲۵ درصد	بین ۲۶-۵۰ درصد	بین ۵۱-۷۵ درصد	بیش از ۷۶ درصد
با قیمت مشخص شده برای فروش	۱۹	۹۰	-	۱	۳	۱۵
به صورت رایگان و دسترسی آزاد	۷	۳۳	۴	۱	-	۲
با هزینه اشتراک در سایت	۲	۱۰	۱	۱	-	-
فقط دسترسی با هزینه اشتراک	۲	۱۰	-	۱	-	۱
ارائه فایل الکترونیکی همراه با نسخه چاپی	۱۱	۵۲	۸	۱	۱	۱

یافته‌های ارائه‌شده در جدول ۲، نشان می‌دهد که مدل «قیمت مشخص شده برای فروش» علاوه بر این که از نظر تعداد بیشترین استفاده را دارد، از نظر میزان بهره‌گیری نیز با ۱۵ مورد بیش از ۷۶ درصد (در عمل ۱۰۰ درصد) بیشترین استفاده را در بین ناشران الکترونیکی ایران دارد. سایر مدل‌ها کمتر مورد توجه و استفاده قرار گرفته‌اند. در این

میان، مدل ارائه فایل الکترونیکی مکمل محتوای چاپی با ۸ مورد استفاده (چیزی کمتر از ۲۵ درصد) نیز مورد توجه ناشران قرار گرفته است. این مدل به‌ویژه به‌عنوان مدلی میانه در مسیر حرکت ناشران به سمت نشر الکترونیکی مد نظر ناشران قرار گرفته است. این یافته نیز می‌تواند دلالت بر آن داشته باشد که با توجه به عبور ناشران از مدل دوگانه نشر چاپی به همراه ارائه فایل الکترونیکی، این روش دیگر کمتر مورد توجه قرار می‌گیرد. همچنین، این یافته نشانگر آن است که تعداد قابل توجهی از ناشران، حرکت از نشر سنتی به نشر الکترونیکی را تجربه نکرده‌اند. بنابراین، می‌توان اظهار داشت که در اکثر موارد ناشران الکترونیکی همان مؤسسات نرم‌افزاری هستند که نشر الکترونیکی را نیز دنبال می‌کنند، ولی به‌صورت تخصصی ناشر الکترونیکی نیستند.

با توجه به بهره‌گیری ناشران از نرم‌افزارهای تولیدی خود یا سایر شرکت‌های نرم‌افزاری جهت انتشار آثار، یافته‌های پژوهش حاضر نشان داد که اکثر ناشران از قالب خاص نرم‌افزار تولیدی استفاده می‌کنند. از جمله این قالب‌ها می‌توان به بهره‌گیری از فایل‌های فلش، خروجی‌های اجرایی (اگزه)، چندرسانه‌ای مانند ای‌وی‌آی^۲ و غیره اشاره کرد. در کنار این قالب، بهره‌گیری از قالب پی‌دی‌اف بیشترین کاربرد را بین ناشران برای انتشار آثار داشت. در این میان تنها یکی از ناشران اذعان داشت که آثار خود را در تمامی قالب‌های مورد نظر در این پژوهش ارائه می‌دهد.

برای حفاظت از کپی‌رایت توسط ناشران از روش‌های گوناگونی استفاده می‌شود. یافته‌های مربوط به این پرسش در جدول ۳، ارائه شده است.

جدول ۳. روش‌های مورد استفاده ناشران الکترونیک برای حفاظت از کپی‌رایت

روش‌های حفاظت از کپی‌رایت	تعداد	درصد	زیر ۲۵ درصد	بین ۲۶ تا ۵۰ درصد	بین ۵۱-۷۵ درصد	بیش از ۷۶ درصد
فصل سخت‌افزاری	۴	۱۹	۴	-	-	-
نرم‌افزار و سخت‌افزار کتاب‌خوان	-	-	-	-	-	-
اعمال محدودیت‌های استفاده	۳	۱۴	۱	۲	-	-
کلید عمومی و خصوصی	-	-	-	-	-	-

روش‌های حفاظت از کپی‌رایت	تعداد	درصد	زیر ۲۵ درصد	بین ۲۶ تا ۵۰ درصد	بین ۵۱-۷۵ درصد	بیش از ۷۶ درصد
نام کاربری و گذرواژه	۳	۱۴	۳	-	-	-
واترمارکینگ	۸	۳۸	۴	-	۱	۳
قفل نرم‌افزاری	۱۴	۶۷	۱	-	-	۱۳
هیچ‌کدام	۹	۴۳	۲	۱	-	۶

یافته‌های پژوهش نشان داد که حدود ۶۷ درصد از ناشران با استفاده از قفل نرم‌افزاری و با استفاده از نرم‌افزار و فایل اجرایی مربوط به آن، به صورت الکترونیکی اقدام به حفاظت از آثار منتشر شده خود می‌کنند. در حدود ۳۸ درصد از ناشران هم در کنار استفاده از قفل نرم‌افزاری از تکنیک واترمارکینگ آشکار به صورت همزمان استفاده می‌کنند. این بدان معناست که تکنیک واترمارکینگ و آن هم به صورت آشکار همراه با قفل نرم‌افزاری استفاده می‌شود و از این تکنیک به صورت مستقل استفاده نمی‌شود. یافته جالب دیگر این پژوهش نشان می‌دهد که حدود ۴۳ درصد از ناشران به دلیل ناکارآمدی روش‌های موجود از هیچ‌یک از روش‌های حفاظت محتوا استفاده نمی‌کنند و آثار خود را به صورت ناپیوسته^۱ و از طریق لوح فشرده ارائه می‌کنند.

در ارتباط با نحوه استفاده از روش‌های حفاظت محتوای ذکر شده در بالا، به طور کلی، یافته‌های زیر در هر مورد حاصل شد:

- ◇ از نظر قفل سخت‌افزاری:
 - از قفل دی‌وی‌دی استفاده می‌شود که امکان کپی محتوا را محدود می‌کند. این قابلیت روی محتواهایی قرار می‌گیرد که در قالب رسانه دی‌وی‌دی منتشر می‌شوند.
 - از دانگل به صورت فلش مموری جهت پیشگیری از اجرا استفاده می‌شود. در این حالت، هر دانگل فقط قابل استفاده توسط یک سیستم است. این روش توسط سه ناشر مختلف استفاده می‌شود.

◇ از نظر اعمال محدودیت در استفاده:

- این محدودیت از طریق قابلیت‌های نرم‌افزاری بر روی قالب فایل ارائه محتوا اعمال می‌شود. بر این اساس، کاربران قادر به تهیه کپی، پرینت یا سایر امکانات

برای سوء استفاده از محتوای اثر نخواهند بود.

◇ نام کاربری و گذرواژه:

□ در این روش به کاربران نام کاربری و گذرواژه اختصاص می‌یابد. لذا، فرد با ارائه آن می‌تواند یک‌بار اقدام به دانلود و استفاده فایل نماید. در روش دیگر فرد می‌تواند با ارائه نام کاربری و گذرواژه از محتوای الکترونیکی به‌صورت پیوسته استفاده کند و امکان دانلود فایل برای افراد وجود ندارد.

◇ واترمارکینگ^۱:

□ در ۷ مورد از روش واترمارکینگ آشکار استفاده می‌شود.

□ در ۴ مورد از روش واترمارکینگ پنهان در کدهای فایل استفاده می‌شود.

◇ استفاده از قفل نرم‌افزاری

□ در یک مورد مکانیزم ویژه قفل‌گذاری و فعال‌سازی از طریق ارتباط با وب‌سایت ناشر در محیط وب انجام می‌گیرد.

□ در ۲ مورد از قفل نرم‌افزاری تولید خود شرکت استفاده می‌شود.

□ در یک مورد از سامانه «نورلاک»، «اختصاصی مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی نور» استفاده می‌شود.

□ در یک مورد از روش رجیستری، قفل تلفنی قابل نصب بر روی چند سیستم استفاده می‌شود.

□ از اجرای قفل بر حجم فایل‌های اجرایی استفاده می‌شود. در این روش نرم‌افزار کتابخوان به‌صورت یک بسته نرم‌افزاری ارائه و در حافظه کامپیوتر اجرا می‌شود و با استفاده از پیامک، تلفن گویا و یا اینترنت قابل کنترل است.

□ در ۲ مورد فایل بر روی سیستم نصب می‌شود و کد بازنمایی آن از طریق تماس با مؤسسه و پرداخت هزینه قابل دریافت است.

□ محدودیت در نصب نرم‌افزار (۱ مورد). در این روش کپی نرم‌افزار قابل اجرا نیست و یا بسیار زمان‌بر است. در این روش از اچ‌دی‌سی‌اس^۲ استفاده می‌شود. همچنین، این روش توسط ناشر دیگری به‌صورت افزایش حجم فایل و خطای بدسکتور استفاده می‌شود.

۱. در فارسی معادل آب‌نقش به آن گفته می‌شود. منظور از آن ایجاد نشانه‌های دیداری یا پنهان در فایل جهت نشان‌دادن مالکیت یا ویژگی خاص فایل است.

2. HDCS (Hidden Data Cryption System)

- در یک مورد سریال هارد کامپیوتر، زمان و سایر موارد مرتبط همه کد می‌شوند و قابل نسخه‌برداری نیست.
- در یک مورد نرم‌افزار فقط یک‌بار نصب می‌شود و کد بازگشایی آن از مؤسسه دریافت می‌شود. نرم‌افزار فقط یک‌بار نصب می‌شود و فایل‌های متنی کپی نمی‌شوند.

یافته‌ها درباره دیدگاه ناشران الکترونیکی در زمینه ارائه دسترسی به محتواهای الکترونیکی به کتابخانه‌ها در صورت مراعات کپی‌رایت نشان داد که حدود ۹۰ درصد از ناشران (۱۹ مورد از ۲۱ مورد) در حد بسیار زیاد تمایل به همکاری با کتابخانه‌ها جهت ارائه محتواهای الکترونیکی خود به شرط مراعات کپی‌رایت دارند. در این میان تنها حدود ۱۰ درصد (۲ مورد) در حد متوسط تمایل به همکاری خود را نشان دادند. همکاری ناشران الکترونیکی با کتابخانه‌های دیجیتالی با مدل‌های قیمت‌گذاری متعددی اجرا می‌شود. یافته‌های این پژوهش در زمینه دیدگاه ناشران در ارتباط با روش قیمت‌گذاری در جدول ۴، نشان داده شده است.

جدول ۴. دیدگاه ناشران الکترونیکی در زمینه مدل‌های قیمت‌گذاری منابع اطلاعاتی برای ارائه به کتابخانه‌ها

مدل‌های قیمت‌گذاری	بسیار زیاد	زیاد	متوسط	کم	بسیار کم	میانگین
بدون تفاوت در فروش منبع چاپی و الکترونیکی	۲	۱	۴	۴	۱۰	۳۶
افزایش قیمت	۱	۵	۲	۵	۸	۴۲/۶
خرید اشتراکی با محدودیت زمانی	۵	۶	۳	۵	۱	۶۸/۲
خرید استفاده غیرهمزمان ^۱	۲	۵	۳	۷	۵	۵۴
خرید استفاده همزمان ^۲	۵	۷	۳	۵	۱	۷۲/۲
خرید بر اساس تقاضا	۱۳	۳	۲	۲	۱	۸۷/۲
محدودیت امانت	۵	۳	۴	۶	۳	۶۱/۶
فروش پس از گذشت زمان محدود	۱	۳	۴	۷	۶	۴۴/۲

۱. در این روش امکان استفاده همزمان از فایل الکترونیکی منبع وجود ندارد.

۲. در این روش امکان استفاده همزمان از منبع برای چند نفر وجود دارد.

ملاحظه یافته‌های ذکر شده در جدول ۴، بیانگر چند موضوع مهم است. نخست این که روش استفاده از خرید بر اساس تقاضا با حدود ۷۶ درصد (بسیار زیاد و زیاد) از جمله روش‌های مناسب از نظر ناشران در تعامل با کتابخانه‌ها جهت ارائه آثارشان است. همچنین، روش خرید استفاده همزمان با حدود ۵۷ درصد (بسیار زیاد و زیاد) از جمله روش‌های دیگر مناسب از نظر ناشران الکترونیکی در تعامل با کتابخانه‌هاست. در مقابل، روش‌های بدون تفاوت در فروش منبع چاپی و الکترونیک با حدود ۸۶ درصد (بسیار کم، کم و متوسط)، فروش پس از گذشت زمان محدود با حدود ۸۱ درصد (بسیار کم، کم و متوسط) و خرید و استفاده غیرهمزمان با حدود ۷۶ درصد (بسیار کم، کم و متوسط) از جمله روش‌هایی هستند که ناشران دیدگاه منفی در مورد آن‌ها در تعامل با کتابخانه‌ها دارند.

کتابخانه‌های دیجیتالی، علاوه بر ارائه منابع الکترونیکی به کاربران خود امکان ارائه آثار الکترونیکی به کاربران سایر کتابخانه‌ها را نیز بر اساس خدمات امانت بین کتابخانه‌ای دارند. یافته‌های این پژوهش در زمینه میزان موافقت یا مخالفت دیدگاه ناشران نشان می‌دهد که اکثر ناشران (حدود ۸۶ درصد) به میزان بسیار زیاد و زیاد موافق با ارائه آثار الکترونیکی منتشر شده آن‌ها با استفاده از سرویس امانت بین کتابخانه‌ای به کاربران سایر کتابخانه‌ها هستند. در مقابل، تنها حدود ۱۵ درصد از ناشران به میزان متوسط و کم با ارائه آثار خود از طریق سرویس مذکور مخالف هستند.

ناشران برای ارائه آثار خود به کتابخانه‌ها از چند روش مختلف استفاده می‌کنند. از جمله پرکاربردترین این روش‌ها می‌توان به ارائه فایل کتاب الکترونیکی، ارائه فایل در پایگاه اطلاعاتی ناشر، ارائه فایل الکترونیکی از طریق درگاه مناسب، و ارائه کنسرسیومی (فرداده در درگاه واسط و محتوا در درگاه ناشر) اشاره کرد. جدول ۵، نشانگر یافته‌ها در مورد دیدگاه ناشران در روش‌های مختلف ارائه آثارشان به کتابخانه‌هاست.

جدول ۵. دیدگاه ناشران در زمینه روش‌های ارائه محتوا به کتابخانه‌های دیجیتالی

روش‌های دسترس‌پذیری فایل الکترونیکی	بسیار زیاد	زیاد	متوسط کم	بسیار کم	میانگین
ارائه فایل کتاب الکترونیکی	۸	۱	۴	۴	۶۴/۸
ارائه فایل در پایگاه اطلاعاتی ناشر	۴	۴	۳	۸	۶۱/۴

بسیار زیاد	زیاد	متوسط کم	بسیار کم	میانگین	روش‌های دسترس‌پذیری فایل الکترونیکی
۱۴	۳	۴	۰	۹۴	ارائه فایل الکترونیکی از طریق درگاه مناسب
۰	۰	۰	۰	۵	ارائه کنسرسیومی (فرا داده در درگاه واسط و محتوا در ۱ درگاه ناشر)

یافته‌های ارائه‌شده در جدول ۵، نشان می‌دهد که حدود ۸۱ درصد ناشران (با میانگین ۹۴) روش ارائه فایل از طریق درگاه مناسب را به‌عنوان روشی مناسب برای ارائه محتوا به کتابخانه‌ها برگزیده‌اند. البته، مهیا بودن زیرساخت‌ها در این زمینه می‌تواند بسیار مهم باشد. روش ارائه فایل از طریق درگاه ناشر نیز با حدود ۶۲ درصد از جمله روش‌های نامناسب برای ارائه محتوا به کتابخانه‌ها از دیدگاه ناشران است. این روش به‌علت افزودن هزینه‌های ایجاد، مدیریت و روزآوری سایت وب برای ناشران به نظر روش مناسبی نمی‌رسد.

علاوه بر موارد ذکر شده در یافته‌ها، موارد زیر نیز با استفاده از پرسشی باز در مورد ارائه دیدگاه عمومی ناشران در مورد امانت الکترونیکی محتوا حاصل شد:

- ◇ امانت الکترونیکی توسط کتابخانه‌ها، فرایندی بسیار مناسب است و سبب گسترش استفاده کاربران از منابع علمی می‌شود، اما ابهامات مسئله حقوق مالکیت معنوی عمده‌ترین مشکل سر این مسئله است؛
- ◇ امروزه با توجه به استفاده زیاد از ابزارهایی مانند گوشی‌های تلفن همراه، تبلت، کامپیوتر و ضریب استفاده از اینترنت در ایران، استفاده از کتاب اینترنتی می‌تواند موفقیتی برای بالا بردن سطح علمی و همچنین، میزان مطالعه در ایران باشد؛
- ◇ بهره‌گیری از قدرت دانش اجتماعی و وب تعاملی می‌تواند بسیار راهگشا در زمینه امانت الکترونیکی باشد؛
- ◇ از طریق بخشنامه از مراجع بالاتر باید به کتابخانه‌ها اطلاع داد که منابع اصلی با کپی‌رایت تهیه و از خرید منابع غیراصولی پرهیز نمایند؛
- ◇ مسئله کپی‌رایت باید حل و فصل شود؛
- ◇ به نظر می‌رسد که اگر بخش‌هایی از منابع به‌صورت رایگان ارائه شده و برای دریافت بخش‌هایی دیگر هزینه دریافت شود، می‌تواند کارآمد باشد؛
- ◇ مشکلاتی در بخش نشر الکترونیکی در نمایشگاه بین‌المللی کتاب تهران وجود دارد

- که ریشه اکثر آن‌ها رعایت نکردن کپی‌رایت است؛
- ◇ ناشران مشکلات متعددی در حوزه فعالیت در نشر الکترونیکی دارند. از جمله این مسائل می‌توان به بلا تکلیفی ناشران در دریافت مجوزها از مراجع مختلف، فقر دانش ناشران در محیط الکترونیکی، بی‌اعتمادی ناشران و عدم حمایت حقوقی از آن‌ها، نبود زیرساخت‌های فرهنگی و فنی اشاره کرد؛
 - ◇ تاکنون مکانیزم خاصی برای محصولاتی که دارای قفل نرم‌افزاری هستند در کتابخانه‌ها دیده نشده است.

۵. بحث و نتیجه‌گیری

ساختار این بخش از مقاله مبتنی بر پرسش‌های اساسی پژوهش است. بر این اساس، ابتدا پرسش اساسی پژوهش طرح شده و در ادامه، با تحلیل یافته‌ها، پاسخگویی به پرسش‌ها انجام شده است.

۱-۵. از نظر ناشران الکترونیکی ایران چه مسائلی در امانت الکترونیکی آثار در کتابخانه‌های دیجیتال وجود دارند؟

۱-۱-۵. ناشران الکترونیک تا چه حد به سمت انتشار محتوای الکترونیکی حرکت کرده‌اند؟

یافته‌های پژوهش در حوزه حرکت ناشران به سمت نشر الکترونیکی نشان داد که ناشران از حدود سال ۱۳۷۸ فعالیت خود را در جهت انتشار محتوای الکترونیکی آغاز کردند. همین داده‌ها نشان می‌دهد که نخستین فعالیت‌ها در این زمینه در قالب انتشار آثار از طریق لوح فشرده و به‌عنوان پیوستی برای انتشار آثار چاپی بوده است. سیر تحول نشر الکترونیکی نشان می‌دهد که در محدوده زمانی سال‌های ۱۳۸۵ تا ۱۳۸۹ شاهد رشد محدودی در گرایش ناشران به سمت نشر الکترونیک هستیم (شکل ۱). در این راستا عوامل متعددی می‌توانند نقش داشته باشند. از جمله مهم‌ترین عوامل می‌توان به شدت تحریم‌ها علیه ایران اشاره کرد. ناشران در جهت کاهش هزینه‌های چاپ سنتی تلاش داشته‌اند تا با این عمل هزینه انتشار آثار چاپی را کاهش دهند.

از طرفی نیز فناوری‌های مورد استفاده در این زمینه با حضور و گسترش استفاده از گوشی‌های هوشمند تلفن همراه و تبلت‌ها باعث تسهیل در استفاده از منابع الکترونیکی

شده است (Zickuhr at al. 2012). گسترش استفاده از این فناوری‌ها و نیز کاهش قیمت فناوری‌های مذکور و همه‌گیر شدن آن‌ها سبب شده تا از این فناوری‌ها همان‌گونه که در پژوهش (Zickuhr at al. (2012) و (Lai and Chang (2011) اشاره شده، در جهت استفاده از محتواهای الکترونیکی نیز به کار روند. همین موضوع نیز دلیلی شده است تا ناشران تلاش اولیه‌ای در جهت انتشار محتواهای الکترونیکی انجام دهند. در مقابل، نتایج پژوهش «وودی، دانیل و بیکر» نشان داد که علی‌رغم توانایی در دسترسی آسان به محتوا از طریق کتاب الکترونیکی با استفاده از پیوندهای فرامنتی و سایر قابلیت‌ها، دانشجویان همچنان علاقه‌مند به استفاده از کتاب‌های چاپی هستند (Woody, Daniel and Baker 2010). همچنین، پژوهش «وو و چن» در تایوان نیز نشان داد که دانشجویان ترجیح می‌دهند کتابخانه‌های دانشگاهی، هم‌ویرایش‌های چاپی و هم الکترونیکی را تهیه کنند و دانشجویان هر رشته رفتارهای متفاوت در استفاده کتاب‌های الکترونیکی از خود نشان می‌دهند (Wu and Chen 2011).

با وجود این، مسائل مرتبط با پیشگیری از استفاده‌های غیرمجاز و به مخاطره‌افتادن منافع مالی ناشران باعث شده تا ناشران ضررهای زیادی را متحمل شوند. همین امر باعث شده است که سیر رشد فعالیت ناشران در نشر الکترونیکی نزولی شود (نمودار ۱). بر این اساس، شاهد این هستیم که با وجود شرایط موجود، سیر نزولی مذکور همچنان ادامه یابد. بنابراین، یکی از مسائل اصلی در رغبت نداشتن ناشران در نشر الکترونیکی حفظ کپی‌رایت است. این موضوع در پژوهش‌های «فهیمی فر و حیدری» (۱۳۹۲)، Muller (2012)، و (Xu, and Moreno (2014) نیز مورد توجه قرار گرفته است. این پژوهشگران در پژوهش خود توجه جدی به موضوع حفاظت از کپی‌رایت را در کنار عوامل دیگری چون تبلیغات در رسانه ملی، برپایی نمایشگاه‌های بزرگ نشر الکترونیکی، فرهنگ‌سازی در زمینه نشر الکترونیکی گوشزد کرده‌اند. البته، «فهیمی فر و حیدری» در پژوهش خود به این نتیجه رسیده‌اند که موضوع کپی‌رایت مهم‌ترین مسئله در این زمینه است (۱۳۹۲). بنابراین، ناشران برای این منظور مجبور به بهره‌گیری از فناوری‌های محدودکننده دسترسی و بهره‌برداری از آثار الکترونیکی منتشر شده هستند. هزینه و خطرپذیری بالای بهره‌گیری از فناوری‌های محدودکننده باعث شده که اکثر ناشران رغبتی به استفاده از این فناوری‌ها نداشته باشند. در نتیجه، اکثر منابع منتشر شده به صورت الکترونیکی از طریق لوح فشرده و بدون بهره‌گیری از قفل‌های سخت‌افزاری یا نرم‌افزاری وارد بازار می‌شود. در این محدوده، تنها بهره‌گیری از نرم‌افزار «کتابخوان» و قفل نرم‌افزاری توانسته است تا

حدودی بیش از سایر راهکارها مورد استفاده قرار گیرد، ولی هنوز ناشران اعتمادی به این فناوری‌ها ندارند. در نتیجه این بی‌اعتمادی شاهد عدم حضور و یا حضور کم‌رنگ ناشران در حوزه نشر الکترونیکی هستیم.

در مقابل، برخی از ناشرانی که توانسته‌اند این فناوری‌ها را تهیه و از آن‌ها استفاده کنند، حوزه انتشاراتی خود را گسترش داده‌اند. از این رو، شاهد انتشار آثار زیادی از تعداد محدودی از ناشران از سال ۱۳۹۰ به بعد هستیم (نمودار ۲). پیش‌بینی این حوزه نیز نشان می‌دهد که چنانچه ناشرانی بتوانند از فناوری‌های مذکور بهره‌گیرند، خواهند توانست در آینده به رشد خود ادامه دهند.

همین موضوع باعث شده است که شاهد کمبود و در بسیاری از موارد، نبود محتوای الکترونیکی منتشرشده در کتابخانه‌ها باشیم. ناشران با توجه به محدودیت در توانایی حفظ کپی‌رایت، تمایلی به فروش محتوای الکترونیکی به کتابخانه‌ها ندارند. در نتیجه، کتابخانه‌های دیجیتالی فاقد محتوای الکترونیکی ارزشمند فارسی هستند. همین نتیجه در پژوهش «فهمی‌فر (۱۳۸۷)» و «پیرانوند» (۱۳۹۱) نیز حاصل شده است. این پژوهش‌ها نشان داده‌اند که اکثر محتوای الکترونیکی موجود در کتابخانه‌ها، محتوای به زبان‌های غیرفارسی و قفل‌شکسته (فاقد مجوز کپی‌رایت) هستند. در مقابل، گزارش‌های پژوهشی از کشورهای دیگر، مانند گزارش پژوهش «گروه پژوهشی استراتژی کتاب الکترونیکی» انگلستان نشان از اقبال بالای ناشران خارجی به موضوع نشر الکترونیکی و ارائه آن‌ها به کتابخانه‌ها دارند (Ebook Strategy Working Group 2014).

یکی دیگر از دلایل رغبت کم ناشران به انتشار منابع الکترونیکی، مسائل مرتبط با مطالعه و استفاده از محتوای الکترونیکی است. «عبدالهی» (۱۳۹۰)، «فهمی‌فر و غائبی» (۱۳۸۷)، «محمدی، منوری‌فرد و صالحی» (۱۳۹۰)، Lonsdale, and Armstrong (2010) و Foasberg (2011) در پژوهش‌های خود به این محدودیت‌ها اشاره کرده‌اند. رغبت کم به استفاده از محتوا توسط افراد و قیمت بالای کتاب‌خوان‌های الکترونیکی (Foasberg 2011) باعث می‌شود آنان رغبت کمی به تهیه این منابع و استفاده از آن‌ها داشته باشند. بنابراین، در صورتی که تقاضا برای محصولی کم باشد، طبیعی است که تولید و عرضه چنین محصولی نمی‌تواند صرفه اقتصادی داشته باشد. بنابراین، شاهد تمایل کم ناشران در انتشار محتوای الکترونیکی خواهیم بود. در مقابل، پژوهش «جمالی، نیکولاس و راولند» نشان داد که بازار بالقوه مناسبی برای کتاب الکترونیکی در انگلستان وجود دارد و

کتاب‌های الکترونیکی با قابلیت‌هایی مانند امکان چاپ و مطالعه دیجیتال می‌توانند بسیار مناسب باشند (Jamali, Nicholas and Rowlands 2009).

بنابراین، به‌طور کلی باید گفت که ناشران محدودی توانسته‌اند در انتشار محتوای الکترونیکی موفق عمل کنند. سایر ناشران همچنان در زمینه حفاظت از کپی‌رایت با مشکلات جدی مواجه هستند و همین امر مانع از رشد آن‌ها در انتشار محتواهای الکترونیکی شده است. پیشگیری از مسائل مرتبط با کپی‌رایت در صورت وجود خواهد توانست درصد بالایی از مشکلات موجود را مرتفع کرده و حرکت ناشران در نشر الکترونیکی را تسهیل نماید.

۵-۱-۲. ناشران الکترونیکی ایران از چه فناوری‌هایی برای تولید محتواهای الکترونیکی استفاده می‌کنند؟

یافته‌ها نشان داد که علی‌رغم وجود فناوری‌ها و قابلیت‌ها برای تولید، دسترس پذیری و مدیریت محتوا از طریق وب به‌صورت قابل داندود و یا نمایش، ناشران الکترونیک ایران همچنان متکی بر انتشار محتوا از طریق لوح فشرده هستند. همین امر باعث شده است که دسترسی از طریق وب و دریافت هزینه اشتراک از جمله روش‌های غیرقابل استفاده توسط ناشران باشند و محتواهای الکترونیکی با قیمت مشخص شده برای عرضه و فروش از طریق لوح فشرده یا ارائه لوح فشرده به‌عنوان مکمل در کنار نسخه چاپی ارائه شوند. در این راستا، بهره‌گیری از نرم‌افزار خاص تولیدی جهت پیشگیری از سوءاستفاده از نسخه الکترونیکی استفاده شده است. به این منظور، محتوا در قالب فایل اجرایی ارائه می‌شود که قابل اجرا در نرم‌افزار ارائه‌شده توسط ناشر است. در غیر این صورت، از قالب فایل پی‌دی‌اف برای ارائه محتوا استفاده می‌شود. همین امر باعث شده است که قفل نرم‌افزاری به شیوه‌ای که ذکر شد برای حفاظت از کپی‌رایت مورد استفاده قرار گیرد.

بنابراین، مشخص می‌شود که نشر الکترونیکی کمتر به بهره‌گیری از قابلیت چندرسانه‌ای محتوای الکترونیکی توجه نشان داده است. علاوه بر این، به‌محمل‌های آنلاین و قابلیت‌های نمایشی و اشتراکی محیط وب توجهی نشده است. این بی‌توجهی یا کم‌توجهی می‌تواند ناشی از ناتوانی ناشران الکترونیکی در بهره‌گیری از این قابلیت‌ها و فقدان نیروی انسانی متخصص در این حوزه نزد ناشران الکترونیکی باشد. همچنین می‌تواند نشانگر این باشد که ناشران الکترونیکی هنوز نتوانسته‌اند به محیط الکترونیکی

آنلاین اعتماد کافی داشته باشند و همچنان با این محیط و ارائه محتواها از این طریق با احتیاط برخورد می‌کنند. در نتیجه، بر اساس یافته‌های این پژوهش شاهد این هستیم که حدود ۹۵ درصد محتواهای منتشرشده از طریق لوح فشرده ارائه می‌شوند. همچنین، هزینه تولید قفل نرم‌افزاری و یا سخت‌افزاری را بر روی آثار منتشرشده متقبل نمی‌شوند و در اکثر موارد، اعتمادی هم به قفل‌های تولیدشده برای آثار ندارند. در مقابل، نرم‌افزارهای مورد استفاده از قابلیت فایبل اجرایی و فلش استفاده می‌کنند. با توجه به این که پژوهش دیگری در کشور (در میان ۱۳ پژوهش انجام گرفته تاکنون) به این موضوع پرداخته، مشابهت یا مغایرت نتایج با آن پژوهش‌ها به نتیجه خاصی نرسید. در قیاس با پژوهش‌های خارج از کشور با تنوعی از فناوری‌های مورد استفاده مواجه هستیم. به عنوان مثال، برخی از پژوهش‌ها به بهره‌گیری از کتابخوان‌های الکترونیکی به عنوان سخت‌افزاری مناسب برای ارائه محتوای الکترونیکی پرداخته‌اند (Rao 2004; Siegenthaler, Wurtz, and Groner 2010; Foasberg 2011; Lai and Chang 2011).

برخی دیگر به قابلیت‌های آنلاین محیط وب و استفاده از امکانات ارائه آنلاین و دانلود فایل از طریق وب پرداخته‌اند (Wu and Chen 2011; Ebook Strategy Working Group 2014). این موضوع نشان می‌دهد که پژوهش‌های خارجی متکی بر قابلیت‌های آنلاین محیط وب هستند؛ در صورتی که ناشران داخلی کمتر توانسته‌اند از این قابلیت بهره ببرند. دلایل این امر، همان‌گونه که پیش‌تر نیز ذکر شد، اعتماد نکردن به محیط آنلاین وب، بهره‌گیری از نیروی انسانی ناکارآمد، و سرمایه‌گذاری کم در این زمینه هستند. از طرفی نیز نگاه به محتوای الکترونیکی ناشی از بهره‌گیری از قابلیت چندرسانه‌ای و نه فقط متن کامل از طریق فایل پی‌دی‌اف یا ای‌پاب^۱ در تولید و اشاعه محتوای الکترونیکی است. این موضوع نشان می‌دهد که در تولید محتوای الکترونیکی از قابلیت‌های چندرسانه‌ای، بر خلاف محدودیت ارائه محتوا در آثار ناشران الکترونیکی ایران استفاده می‌شود.

۵-۱-۳. ناشران الکترونیکی ایران در زمینه امانت محتوای الکترونیکی توسط کتابخانه‌های دیجیتال چه دیدگاهی دارند؟

یافته‌های پژوهش نشان داد که ناشران الکترونیکی تاکنون تعامل مناسبی برای ارائه محتواهای الکترونیکی خود با کتابخانه‌ها نداشته‌اند. بر این اساس، آن‌ها در فروش و

1. EPUB

عرضه محصولات الکترونیکی خود نقشی برای کتابخانه‌ها و امانت آن‌ها توسط کتابخانه‌ها قائل نشده‌اند. با وجود این، دیدگاه مثبتی (حدود ۹۰ درصد) نسبت به ارائه محتوای الکترونیکی توسط کتابخانه‌ها دارند. این موضوع در پژوهش‌هایی مانند پژوهش «زیکور» و همکاران نیز مورد توجه و تأیید قرار گرفته‌اند. پژوهش مذکور نشان داد که کتابخانه‌های دیجیتالی در عرصه تأمین و ارائه خدمات با استفاده از محتوای الکترونیکی فعالانه عمل کرده‌اند (Zickuhr et al. 2012).

در این راستا، نخستین مسئله‌ای که مطرح می‌شود این است که در صورت تعامل با کتابخانه‌ها، مدل قیمت‌گذاری و فروش محتوای الکترونیکی چگونه خواهد بود. یافته‌ها در این زمینه نشان داد که ناشران در مورد مدل‌های فروش بر اساس تقاضا (۷۶ درصد) و فروش با امکان استفاده همزمان (۵۷ درصد) بیشتر از سایر روش‌های فروش محتوای الکترونیکی به کتابخانه‌ها موافق هستند. همچنین، نسبت به بهره‌برداری از آثار در خدمات امانت بین کتابخانه‌ای نیز نظر مثبتی (حدود ۸۶ درصد) دارند. این موضوع در پژوهش Zhu and Shen (2014) and نیز مورد توجه قرار گرفته است. همچنین، «زو و شن» اشاره داشته‌اند که امانت بین کتابخانه‌ای کتاب‌های الکترونیکی هنوز به فعالیتی متداول در بین کتابخانه‌های دانشگاهی آمریکا تبدیل نشده است (Quoted in Xu and Moreno 2014). این موضوع در پژوهش Zhu and Shen (2014) نیز مورد تأیید قرار گرفته است.

همچنین، از منظر روش‌های دسترس‌پذیری محتوای الکترونیکی نیز ناشران با ارائه فایل الکترونیکی از طریق درگاه مناسب (با حدود ۸۱ درصد) موافق هستند. این موضوع در پژوهش‌های Oppenheim, Hardy, and Rubbert (2001); Hardy, Oppenheim, and Rubbert (2002) نیز به‌عنوان مدل اول پیشنهادی مطرح شده است.

به‌طور کلی، ناشران در جهت ارائه محتوای الکترونیکی به شرط مراعات قوانین کپی‌رایت موافق هستند. بنابراین، در صورت ایجاد فضای مناسب، هم از نظر فناوری و هم از نظر سازمانی و هم به لحاظ فرهنگی امکان همکاری مناسب با کتابخانه‌های دیجیتالی وجود دارد. بنابراین، کتابخانه‌های دیجیتالی می‌توانند فعالیت‌های مناسبی در این زمینه تدارک بینند تا بتوانند محتوای الکترونیکی منتشرشده توسط ناشران الکترونیکی را از طریق سرویس امانت الکترونیکی و همچنین، امانت بین کتابخانه‌ای در اختیار کاربران قرار دهند. دیدگاه مثبت مذکور باعث ارتقای کیفیت آثار ارائه‌شده توسط کتابخانه‌ها به‌زبان فارسی و نیز باعث رونق کسب‌وکار ناشران الکترونیکی خواهد شد.

بنابراین، ناشران الکترونیکی شاهد بازار عرضه جدیدی برای محصولات الکترونیکی خود خواهند بود که منافع مادی بالایی را برای آن‌ها به ارمغان خواهد آورد؛ به‌ویژه این که مدل عرضه بر اساس میزان تقاضا و استفاده باعث تداوم سودآوری ناشران خواهد شد و کتابخانه‌ها نیز مجبور به پرداخت هزینه بالای اولیه برای تأمین منابع الکترونیکی نخواهند بود. از طرف دیگر، حضور واسطه‌هایی مانند «پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات» و یا نهادهای مشابه دیگر برای عرضه محصولات الکترونیکی به کتابخانه‌ها و مدیریت این حوزه بسیار کارآمد خواهد بود. این موضوع خواهد توانست از هزینه اولیه زیاد توسط ناشران برای فراهم ساختن زیرساخت‌های فناورانه بکاهد. همین امر موجب خواهد شد ناشران بیشتری با توجه به ایجاد زیرساخت مناسب و پایا به حوزه نشر الکترونیک ترغیب شوند؛ چرا که هزینه تأمین زیرساخت‌ها از سمت ناشر به سمت واسطه‌ها منتقل خواهد شد. از طرف دیگر، واسطه‌ها خواهند توانست با ایجاد زیرساخت مناسب امکان درآمدزایی را نیز فراهم کنند. در تأمین چنین سرویسی واسطه‌ها باید تضمین‌کننده استفاده منصفانه توسط کتابخانه‌ها و درآمدهای ناشی از ارائه آثار توسط کتابخانه‌ها برای ناشران باشند. لذا، تأمین زیرساخت‌های مناسب برای ارائه آثار، زیرساخت پرداخت الکترونیکی و محاسبه آن و ایجاد بستر امن مناسب برای انتقال داده‌ها بر عهده واسطه‌ها خواهد بود. از طرفی هم واسطه‌ها خواهند توانست با افزودن سرویس‌های ارزش افزوده برای تحلیل اطلاعات و خدمات سطح بالا منابع درآمدی جدیدی حاصل نمایند.

۵-۲. برای رفع مسائل امانت الکترونیکی در کتابخانه‌های دیجیتالی ایران بر مبنای مسائل طرح‌شده از طرف ناشران الکترونیکی چه راهکارهایی وجود دارند؟

بر اساس یافته‌های پژوهش حاضر، ناشران الکترونیک کشور (با حدود ۹۰ درصد) موافق ارائه آثار خود در کتابخانه‌های دیجیتالی به شرط مراعات کپی‌رایت هستند. همچنین، آن‌ها (با حدود ۸۶ درصد) موافق ارائه محتوای الکترونیکی از طریق سرویس امانت بین کتابخانه‌ای هستند. با وجود این، امروزه شاهد کمبود زیاد حضور محتواهای الکترونیکی منتشرشده توسط ناشران الکترونیک کشور در کتابخانه‌های دیجیتالی هستیم. همین موضوع نشان می‌دهد که نقص بزرگی در این میان وجود دارد که مانع از تحقق این واقعیت شده است. بنابراین، برای پاسخ به این پرسش نیازمند شناسایی مسائل موجود ناشران در امانت الکترونیکی توسط کتابخانه‌های دیجیتالی بودیم. یافته‌های پژوهش در

- این زمینه مسائل زیر را در حوزه مذکور می‌نمایاند:
۱. مسئله اصلی ناشران در این زمینه مراعات کپی‌رایت توسط کتابخانه‌ها و کاربران کتابخانه‌هاست. مراعات نکردن کپی‌رایت باعث شده است که درآمد و سودآوری نشر الکترونیک به مخاطره بیفتد و اکثر ناشران، علی‌رغم درک مزایای این گونه نشر، رغبتی به نشر الکترونیک آثار خود نداشته باشند.
 ۲. مسئله دیگر موجود در این زمینه، ناکارآمدی سازوکارهای مورد استفاده برای پیشگیری از تخلفات کپی‌رایت است. تعداد کثیری از ناشران (۴۳ درصد)، به همین دلیل اقدامی برای استفاده از سازوکارهای موجود برای این منظور نمی‌کنند. آن‌ها اعتقاد دارند که سازوکارهای مورد استفاده و موجود علاوه بر این که هزینه تولید محتوای الکترونیکی را بسیار افزایش می‌دهند، باعث ایجاد مانع در مقابل استفاده غیرمنصفانه نیز نیستند و به‌سادگی قابل رمزگشایی هستند. در این صورت، فایل الکترونیکی پس از رمزگشایی به‌صورت عمومی نیز منتشر می‌شود و هیچ مرجع قانونی نیز پیگیر این موضوع نیست. علاوه بر این، پیگیری این موضوع توسط ناشر باعث ایجاد هزینه‌های دیگری می‌شود و جرایم در نظر گرفته شده برای این منظور به هیچ‌وجه بازدارنده نیستند.
 ۳. آگاهی و دانش کم ناشران در مورد حضور در نشر الکترونیکی نیز یکی دیگر از مسائل موجود ناشران در محیط الکترونیک است. بسیاری از ناشران ما با قابلیت‌های نشر الکترونیکی آشنا نیستند. حتی نشر الکترونیکی را تولید محتوا در فایل پی‌دی‌اف می‌دانند. از طرف دیگر، تولید محتوای الکترونیکی به‌صورت چندرسانه‌ای بسیار کم مورد توجه است. تولیدکنندگان محتوا همچنان علاقه‌مند به تولید محتوای خود به‌صورت متنی هستند. ناشران نیز به‌علت آگاهی کم در این زمینه پیگیر بهره‌گیری از نشر الکترونیکی با استفاده از قابلیت‌های چندرسانه‌ای آن نیستند.
 ۴. مسئله دیگر موجود در این زمینه، سرمایه‌گذاری کم ناشران در توزیع محتوای الکترونیکی است. ناشران الکترونیکی اقدامی جهت توزیع مناسب محتواهای الکترونیکی، به‌ویژه برای کتابخانه‌ها نمی‌کنند. از طرفی نیز کانال‌های مناسبی برای توزیع محتواهای الکترونیکی وجود ندارد. کتابفروشان یا واسطه‌های محدودی در این زمینه فعالیت می‌کنند و در اکثر موارد مدل‌های کسب‌وکار مناسبی مورد استفاده قرار نمی‌گیرد.
 ۵. مسئله دیگر ناآگاهی کتابداران در زمینه امانت محتوای الکترونیکی و حفظ حقوق

مرتبط با کپی‌رایت است. ناشران در این زمینه اذعان داشتند که کتابخانه‌ها به‌علت ارائه فایل یا دسترسی آزاد به آن برای کاربران و سایر افراد، زمینه را برای سوء استفاده افراد خاطی فراهم می‌کنند و همین امر باعث ایجاد ضررهای مادی برای ناشران می‌شود.

۶. یکی دیگر از مسائل موجود در این زمینه بهره‌گیری ناشران از نرم‌افزارهای مختلف برای تولید محتوای الکترونیکی است. در بسیاری از موارد، محتواهای منتشر شده توسط این نرم‌افزارها از استانداردهای مناسب در این زمینه تبعیت نمی‌کنند. همین امر باعث می‌شود که کتابخانه‌ها در ارائه محتوای الکترونیکی به کاربران با تنوع شدید محصولات غیراستاندارد مواجه باشند. همین امر باعث بروز مشکلات عدیده‌ای می‌شود که می‌تواند سرمنشأ مسائل دیگر ذکر شده در همین بخش باشد.

حال با توجه به شناسایی مسائل موجود می‌توان به پیشنهاد راهکارهایی از جمله موارد زیر پرداخت:

◇ کپی‌رایت. با توجه به اهمیت مسئله کپی‌رایت در حفظ حقوق مادی ناشران، کتابخانه‌های دیجیتالی باید به این موضوع اهمیت ویژه‌ای قائل شوند. برای این منظور می‌توان پیشنهادهای زیر را مطرح کرد:

□ کتابخانه‌های دیجیتالی باید در ارائه محتوای الکترونیکی از طریق سرویس امانت به کاربران توجه داشته باشند که فایل الکترونیکی بدون هیچ‌گونه محدودیتی در اختیار آن‌ها قرار نگیرد. در این راستا، کتابخانه‌ها می‌توانند امکان مطالعه آنلاین را در اختیار کاربران قرار دهند، یا این که از قابلیت‌هایی مانند حذف دسترسی به فایل پس از مدت زمان محدود، یا محدودسازی قابلیت‌هایی که امکان استفاده غیرمجاز را فراهم می‌کنند، یا موارد دیگر که بیشتر جنبه فنی دارند، استفاده کنند تا مانع از سوء استفاده از آثار شوند؛

□ کتابخانه‌ها باید زمینه فرهنگی و دیدگاهی استفاده صحیح از آثار الکترونیکی را برای کاربران فراهم نمایند. این راهکار می‌تواند با آموزش اصول و قوانین مربوطه اجرا شود تا کاربران را از مخاطراتی که ممکن است ایجاد شود، آگاه سازد؛

□ نرم‌افزارهای کتابخانه دیجیتالی باید قابلیت حفاظت از کپی‌رایت را داشته باشند.

این نرم‌افزارها باید در این زمینه شاهد تحولات اساسی باشند تا مانع از سوء استفاده از آثار الکترونیکی شوند که از طریق این نرم‌افزارها ارائه می‌شوند. همچنین، این نرم‌افزارها باید دارای قابلیت پرداخت الکترونیکی باشند. یکی از مدل‌های کسب‌وکار پیشنهادی در این زمینه از منظر ناشران بهره‌گیری از مدل «فروش بر اساس تقاضا» بود. برای پیاده‌سازی این مدل، نرم‌افزارهای کتابخانه دیجیتال باید توانایی پرداخت الکترونیکی و محاسبهٔ مبالغ پرداختی به ناشران و رصد تعداد استفاده از آثار و حتی بخش‌هایی از آثار را داشته باشند؛

□ به نظر می‌رسد که قوانین کپی‌رایت در حوزهٔ محیط دیجیتال نیاز به تجدید نظر دارند. قوانین مذکور باید با دید بهره‌گیری از منابع برای امانت و امانت بین کتابخانه‌ای مورد تجدید نظر قرار گیرند. علاوه بر این، باید مرجع رسیدگی به این امور نیز با توجه به تعداد پرونده‌ها در این زمینه به صورت مستقل ایجاد شود تا هزینهٔ بهره‌وری ناشران در پیگیری مسائل کپی‌رایت مقرون به صرفه باشد. علاوه بر این، جرایم مورد نظر برای متخلفان باید طوری در نظر گرفته شود که بازدارنده باشد.

◇ ناکارآمدی سازوکارهای پیشگیری از تخلفات کپی‌رایت. در این زمینه روش‌های متعددی توسط سیستم‌های اطلاعاتی مورد استفاده قرار می‌گیرند. متأسفانه، اکثر روش‌های مورد نیاز برای این منظور توسط ناشران در تولید آثار مورد استفاده قرار نمی‌گیرد. از طرفی نیز راهکارهای مورد استفاده -به‌ویژه روش استفاده از نرم‌افزار و قفل نرم‌افزاری- نتوانسته است مانع از سوء استفاده شود. بنابراین، در این زمینه پیشنهادهای زیر قابل ارائه هستند:

□ با توجه به تنوع ابزارهای موجود پیشنهاد می‌شود از راهکارهای متنوع استفاده شود. به‌ویژه پیشنهاد می‌شود از سازوکار کلید عمومی و کلید خصوصی استفاده گردد؛

□ با توجه به تمایل ناشران به ارائهٔ آثار خود به کتابخانه‌ها از طریق واسط‌های مطمئن، پیشنهاد می‌شود ابزارهای قوی توسط این واسط‌ها تهیه شوند و مورد استفاده قرار گیرند تا مانع از سوء استفاده شوند و هزینه برای این منظور توسط یک یا چند واسط انجام گیرد تا ناشران مجبور به پرداخت هزینهٔ بالای این موارد نشوند؛

- آموزش کاربران و فرهنگ‌سازی در پیشگیری از سوء استفاده می‌تواند بسیار راهگشا باشد. کتابخانه‌های دیجیتالی نیز همان‌گونه که در بند بالا نیز اشاره شد، می‌توانند نقش مهمی در این زمینه ایفا نمایند.
- ◇ سطح آگاهی و دانش کم ناشران. با توجه به یافته‌های این پژوهش، ناشران از دانش کمی در زمینه نشر الکترونیکی برخوردار هستند. این موضوع به‌وضوح از تعداد ناشران الکترونیکی کشور قابل احصاست. حتی ناشران الکترونیکی کشور نیز در اکثر موارد از دانش کافی برخوردار نیستند. بنابراین، پیشنهادهای زیر در این زمینه ارائه می‌شود:
 - ناشران باید در زمینه نشر الکترونیکی، فرایندهای نشر الکترونیکی، مدل‌های کسب و کار نشر الکترونیکی، تعامل با کتابخانه‌ها به‌عنوان یکی از مشتریان عمده و موارد مشابه دیگر مورد آموزش قرار گیرند؛
 - باید نمونه‌های موفق ناشران الکترونیکی و مدل‌های کسب و کار موفق در این زمینه معرفی شوند؛
 - مزایای حضور در نشر الکترونیکی و ضرورت پرداختن به آن باید مورد توجه ناشران قرار گیرد؛
 - مسائل و محدودیت‌ها و مشکلات ناشران در کسب مجوزها برای نشر الکترونیکی باید تا حد امکان تسهیل شوند تا ناشران با هزینه زمانی و مالی کمتر و دغدغه‌های فکری کمتری بتوانند در حوزه نشر الکترونیکی به ایفای نقش خود پردازند.
- ◇ سرمایه‌گذاری اندک در نشر الکترونیکی. متأسفانه ناشران به دلیل بنیه مالی که دارند نمی‌توانند سرمایه‌گذاری کلانی در نشر الکترونیکی داشته باشند. بنابراین، در این زمینه راهکارهای زیر پیشنهاد می‌شوند:
 - با توجه به ضرورت وجود واسطه‌ها در حوزه توزیع آثار الکترونیکی پیشنهاد می‌شود که واسطه‌های عمده مانند «پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران»، «سازمان اسناد و کتابخانه ملی»، «مؤسسه خانه کتاب» و نظایر این‌ها وارد این حوزه شوند و سرمایه‌گذاری مناسبی را در این زمینه انجام دهند تا بتوانند کمکی به عرصه توزیع آثار الکترونیکی نمایند؛
 - «وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی» می‌تواند در این زمینه با تزریق بودجه‌های مناسب به شیوه‌های مختلف در حوزه نشر الکترونیکی کشور محرک اصلی باشد؛
 - ناشران می‌توانند با تشکیل کنسرسیوم‌هایی اقدام به تجمیع سرمایه کنند و با این

عمل قدرت مالی و اجرایی خود را افزایش داده و کارهای مهم و تأثیرگذاری در حوزه نشر الکترونیکی و توسعه آن به انجام رسانند.

◇ دانش کم کتابداران در زمینه امنیت الکترونیکی. متأسفانه کتابداران دیجیتال هنوز با امکانات و قابلیت‌های امنیت الکترونیکی آشنا نیستند. آن‌ها همچنان اقدام به ارائه فایل الکترونیکی و یا دسترسی به آن برای کاربران می‌نمایند. بنابراین، در راستای رفع این مسئله پیشنهادهای زیر را می‌توان ارائه داد:

- آموزش و بازآموزی کتابداران در زمینه امنیت الکترونیکی و بهره‌گیری از محصولات، سازوکارها و مدل‌های کسب‌وکار حوزه امنیت الکترونیکی؛
- شناسایی و انتقال سازوکارهای مناسب برای کسب‌وکار امنیت الکترونیکی به شرکت‌های تولیدکننده نرم‌افزار کتابخانه دیجیتال و تأکید بر پیاده‌سازی درست و بهینه قابلیت‌های مورد نیاز؛
- آگاه‌سازی کتابداران با قوانین حق مؤلف و به‌ویژه قوانین کپی‌رایت در محیط دیجیتال و تلاش در جهت توجیه آن‌ها در زمینه مخاطراتی که بی‌توجهی به قوانین مذکور می‌تواند برای چرخه نشر الکترونیکی و بهره‌گیری از آثار دیجیتال در کشور ایجاد نماید.

◇ بهره‌گیری از نرم‌افزارهای مختلف و عدم توجه به استانداردها. متأسفانه تعداد محدود ناشران الکترونیکی کشور از نرم‌افزارهایی برای تولید محتوای الکترونیکی خود استفاده می‌کنند که در اکثر موارد استانداردهای لازم را نیز ندارند. این موضوع می‌تواند کتابخانه‌های دیجیتال را با مخاطرات عدیده‌ای مواجه نماید. از طرف دیگر، کاربران به هیچ‌وجه تمایلی به دریافت فایل‌های دیجیتال با فرمت‌ها، قابلیت‌ها و استانداردهای مختلف ندارند. برای پیشگیری از چنین مشکلاتی راهکارهای زیر پیشنهاد می‌شود:

- ناشران الکترونیکی بر استاندارد بودن نرم‌افزارهای تولیدی باید توجه ویژه‌ای داشته باشند. برای مثال، از فراداده استاندارد استفاده شود، و قابلیت‌های امنیت محتوا به درستی پیاده‌سازی شوند؛
- ناشران در ارائه محتوا به کتابخانه‌ها سعی نمایند که فایل خام در اختیار آن‌ها قرار گیرد و کنترل بر دسترسی و استفاده از آثار و پیشگیری از سوء استفاده بر عهده کتابخانه‌ها باشد. در این صورت، محتواها به صورت یکدست در اختیار

کاربران قرار خواهد گرفت؛

□ قابلیت‌های مورد نیاز برای اشاعه، امانت و بهره‌گیری از محتوای الکترونیکی توسط کتابخانه‌ها در اختیار ناشران قرار گیرند تا این ترجیحات در نرم‌افزارهای مورد استفاده توسط ناشران مورد توجه قرار گیرند.

فهرست منابع

بیرانوند، علی. ۱۳۹۱. دیدگاه کتابداران کتابخانه‌های عمومی استان فارس در مورد کاربرد کتاب‌های الکترونیکی ویژه کودکان در کتابخانه‌های عمومی. فصلنامه مطالعات ملی کتابداری و سازماندهی اطلاعات ۲۳ (۳): ۱۱۸-۱۳۱.

عالی‌پور، فهیمه. ۱۳۹۳. بررسی سامانه‌های امانت کتاب‌های الکترونیکی در دنیا و ارائه الگوی مناسب برای ایران. پایان‌نامه کارشناسی ارشد علم اطلاعات و دانش‌شناسی. تهران: دانشگاه خوارزمی.

عبداللهی، زهرا. ۱۳۹۰. ارزیابی کتاب‌های الکترونیکی دانشگاهی از دیدگاه دانشجویان تحصیلات تکمیلی و کتابداران دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران و ارائه الگوی پیشنهادی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد همدان.

علیپور حافظی، حامد. ۱۳۹۰. بررسی وضعیت سازماندهی منابع اطلاعاتی در کتابخانه‌های دیجیتال ایران و ارائه راهکار پیشنهادی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه آزاد اسلامی همدان.

غائبی، امیر، منصوره تاجداران و سپیده فهیمی‌فر. ۱۳۹۰. سنجش معیارهای ارزیابی کتاب‌های الکترونیکی دانشگاهی از دیدگاه دانشجویان کارشناسی ارشد دانشگاه الزهرا (س). علوم و فناوری اطلاعات ۲۷ (۱): ۸۵-۵۹.

فهیمی‌فر، سپیده. ۱۳۸۷. بررسی کتاب‌های الکترونیکی موجود در کتابخانه‌های دانشگاهی شهر تهران. فصلنامه علوم و فناوری اطلاعات ۲۳ (۳): ۷۵-۵۳.

_____. ۱۳۹۳. شناسایی عناصر مهم و مؤثر در فرایند نشر کتاب درسی الکترونیکی دانشگاهی در ایران. پایان‌نامه کارشناسی ارشد علم اطلاعات و دانش‌شناسی. تهران: دانشگاه تهران.

_____. و ابراهیم حیدری. ۱۳۹۲. بررسی ابعاد مختلف (موضوعی، فنی و اقتصادی) کتاب‌های الکترونیکی ارائه‌شده در بیست‌وپنجمین نمایشگاه بین‌المللی کتاب تهران به‌منظور برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری کتاب‌های الکترونیکی در آینده صنعت نشر ایران. تهران: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.

فهیمی‌فر، سپیده و امیر غائبی. ۱۳۸۷. کتاب‌های الکترونیکی از دیدگاه متخصصان اطلاع‌رسانی شاغل در کتابخانه‌های مرکزی دانشگاه‌های شهر تهران. علوم و فناوری اطلاعات ۲۳ (۳): ۷۵-۵۳.

محمدی، داود، فیض‌الله منوری‌فرد و لاله صالحی. ۱۳۹۰. عوامل مؤثر بر پذیرش کتاب‌های الکترونیکی در بین دانشجویان استفاده از مدل پذیرش فناوری (TAM). ششمین کنفرانس ملی و سومین کنفرانس

بین‌المللی یادگیری و آموزش الکترونیک. تهران: مرکز آموزش‌های الکترونیک دانشگاه تهران. بازیابی از http://www.civilica.com/Paper-ICELEARNING06-ICELEARNING06_047.html (دسترسی در ۲۰ شهریور ۱۳۹۷).

نثری، شبنم، و عیسی رضائی. ۱۳۹۲. دیدگاه دانشجویان کارشناسی درباره نقش و جایگاه کتاب‌های درسی الکترونیکی در نظام آموزشی ایران. *تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های عمومی* ۱۹ (۲): ۲۷۷-۲۸۸.

نثری، شبنم، اسماعیل زارعی زوارکی، محمد آرمنند و عیسی رضائی. ۱۳۹۲. طراحی و تولید کتاب درسی الکترونیکی و بررسی و تأثیر آن بر یادگیری و نگرش دانشجویان. *پژوهش و نگارش کتب دانشگاهی* ۲۷: ۸۲-۹۸.

References

- Armstrong, Chris, Louise Edwards, and Ray Lonsdale. 2002. Virtually There? E-Books in UK academic libraries. *Program: electronic library and information systems* 36 (4): 216-227.
- Ebook Strategy Working Group. 2014. *Report of the Ebook Strategy Working Group*. Ontario, Canada: University of Guelph Library. Retrieved from http://www.lib.uoguelph.ca/sites/default/files/ebook_strategy_working_group_april30_2014.pdf (accessed July 18, 2014).
- Foasberg, N. M. 2011. Adoption of e-book readers among college students: A survey. *Information technology and libraries* 30 (3): 108-128.
- Hardy, Rachel, Charles Oppenheim, and Irish Rubbert. 2002. Pricing strategies and models for the provision of digitized texts in higher education. *Journal of Information Science* 28 (2): 97-110.
- Hockey, Mary Anne. 2012. *E-Books in public libraries: experiences in Hampshire*. Department of Information Studies. Aberystwyth University. Retrieved from http://cadair.aber.ac.uk/dspace/bitstream/handle/2160/13506/hockey_m.pdf?sequence=2 (accessed Oct. 2, 2014).
- Jamali, Hamid R., David Nicholas, and Ian Rowlands. 2009. Scholarly e-books: the views of 16000 academics. *Asslib Proceedings: new information perspectives* 61 (1): 33-47.
- Lai, Jung-Yu, and Chih-Yen Chang. 2011. User attitudes toward dedicated e-book readers for reading. *Online Information Review* 35 (4): 558-580.
- Lonsdale, Ray, and Chris Armstrong. 2010. Promoting your e-books: lessons from the UK JISC national e-book observatory. *Program: electronic library and information systems* 44 (3): 185-206.
- Muller, Harald. 2012. Legal aspects of e-books and interlibrary loan. *Interlending & Document Supply* 40 (3): 150-155.
- O'Malley, Caroline. 2011. *What Challenges and Opportunities have been created by the Introduction of e-Books to the Irish Public Library?* Dublin Business School, Information and Library Management. Dublin: Dublin Business School. Retrieved from http://esource.dbs.ie/bitstream/handle/10788/314/msc_omalley_c_2011.pdf?sequence=1 (accessed June 12, 2014).
- Oppenheim, Charles, Rachel Hardy, and Irish Rubbert. 2001. *PELICAN – Pricing Experiment Library Information Co-operative Network: final report*. Loughborough University. Loughborough: Loughborough University. Retrieved from <https://dspace.lboro.ac.uk/dspace-jspui/bitstream/2134/1799/1/PELICAN5.pdf> (accessed July 18, 2014)
- Percy, Megan Adelle. 2013. *What are the Opinions of New Zealand Public Library Staff?* Victoria University of Wellington, School of Information Management. Wellington: Victoria University of Wellington. Retrieved from <http://researcharchive.vuw.ac.nz/xmlui/bitstream/handle/10063/2693/thesis.pdf?sequence=1> (accessed July 15, 2014)
- Rao, Siriginidi Subba. 2004. Electronic book technologies: an overview of the present situation. *Library Review* 53 (7): 363-371.

- Siegenthaler, Eva, Pascal Wurtz, and Radolf Groner. 2010. Improving the Usability of E-Book Readers. *Journal of Usability Studies* 6 (1): 25-38.
- Thomson, Dougal. 2014. *Innovation in E-book lending*. IPA. Retrieved from <http://www.internationalpublishers.org/images/stories/news/Elending.pdf> (accessed Oct. 9, 2014).
- Vasileiou, Magdalini, Jennifer Rowley, and Richard Hartley. 2012. Perspectives on the future of e-books in libraries in universities. *Journal of Librarianship and Information Science (JoLIS)* 44 (4): 217-226.
- Walters, William H. 2013. E-books in Academic Libraries: Challenges for Acquisition and Collection Management. *Portal: Libraries and the Academy* 13 (2): 187-211.
- Wicht, Heather. 2011. The evolution of E-books and Interlibrary Loan in Academic Libraries. *Collaborative Librarianship* 3 (4): 205-211.
- Woods, Bronwen, and Michael Ireland. 2008. eBook Loans: an e-twist on a classic interlending service. *Interlending & Document Supply* 36 (2): 105-115.
- Woody, William Douglas, David B. Daniel, and Crystal A. Baker. 2010. E-books or textbooks: Students prefer textbooks. *Computers & Education* 55: 945-948.
- Wu, Ming-der, and Shih-chuan Chen. 2011. Graduate students' usage of and attitudes towards e-books: experiences from Taiwan. *Program: electronic library and information systems* 45 (3): 294-307.
- Xu, Anne, and Margarita Moreno. 2014. Journey of discovery: challenges of e-book lending in a digital world. *Interlending & Document Supply* 42 (2-3): 51-56.
- Zhu, Xiaohua, and Lan Shen. 2013. *Interlibrary loan of e-books in US academic libraries*. Presented in 13th IFLA interlending and document supply conference, Beijing, China: IFLA.
- _____. 2014. *Interlibrary Loan of E-books in US Academic Libraries*. Retrieved from <http://ilds2013.calis.edu.cn/wp-content/uploads/2013/10/New-Zhu-and-Shen-Paper-Ebook-ILL-for-Beijing-Conference-10-5-2013.pdf> (accessed Oct. 12, 2014).
- Zickuhr, Kathryn, Lee Rainie, Kristen Purcell, Mary Madden, and Joanna Brenner. 2012. *Libraries, patrons, and e-books*. Washington, D.C.: Pew Research Center. Retrieved from <http://libraries.pewinternet.org/2012/06/22/libraries-patrons-and-e-books/> (accessed July 18, 2014).

مهدی علیپور حافظی

متولد ۱۳۵۲، دارای مدرک تحصیلی دکتری در رشته علم اطلاعات و دانش‌شناسی از دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران است. ایشان هم‌اکنون استادیار دانشگاه علامه طباطبائی است. حوزه‌های کتابخانه‌های دیجیتال، امانت الکترونیک، مدیریت اطلاعات و دانش، سیستم‌های بازیابی اطلاعات پیشرفته از جمله علایق پژوهشی وی به شمار می‌روند.

